Бутун дунё пролетарлари, бирлашингиз!

Қишлоқ ҲАҚИҚАТИ

1988 йил 20 ноябрь
ЯКШАНБА
№ 267 (4.466).

Ўзбекистон Коммунистик партияси Марказий Комитетининг газетаси

1974 йил 1 январдан буён нашр этилади ◆ Душанбадан ташқари ҳар куни чиқади ◆ Баҳоси 3 тийин.

М. С. ГОРБАЧЕВ ВИЗИТИ ДАВОМ ЭТМОҚДА

ДЕҲЛИ, 19 ноябрь. (ТАСС махсус мухбирлари). КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари, СССР Олий Совети Президиумининг раиси М. С. Горбачев бугун ҳиндистонликлар учун азиз кишилар — Махатма Ганди, Жавоҳарлал Неру, Индира Ганди номлари билан боғлиқ бўлган жойларни зиёрат қилди.

Совет раҳбари жасад куйдирилган жойлардаги ёдгорликларга гулчамбар қўйди. М. С. Горбачев гулчамбарлар ленталарига ва фахрий меҳмонлар китобига битган сатрларда Ҳиндистоннинг миллий озодлигига ва мустақил мамлакатни барпо этишга, Совет—Ҳиндистон дўстлигини мустаҳкамлашга беқиёс ҳисса қўшган буюк арбоблар хотирасига чуқур ҳурмат сўзлари ифодаланган.

Э. А. Шеварднадзе, В. М. Каменцев, Р. Н. Нишонов, В. Г. Захаров ва бошқа расмий кишилар М. С. Горбачев билан бирга бўлдилар.

* * *

М. С. Горбачев Деҳлидаги бундан уч ярим асрча муқаддам барпо этилган улуғвор сарой — қалъа — Қизил қалъани ҳам бориб кўрди. У Ҳиндистон халқи архитектураси ва санъати ҳақиқий дурдонасини сақлаб қолган Ҳиндистон тарихининг нодир ёдгорликларидан биридир.

1947 йилда ҳукуматнинг биринчи раҳбари Ж. Неру мана шу қадимий қалъа устида давлат байроғини кўтарган ва мустақилликни эълон қилган эди, бу эса Ҳиндистон тарихида янги давр, миллий тикланиш даври бошланганлигидан дарак берди.

М. С. Горбачев совет телевиденинеси вакилларининг бу ерда кўрганларидан, шунингдек Ҳиндистон раҳбарлари билан бўлиб ўтган учрашувлардан олган таассуротлари ҳақидаги саволига жавоб қайтарди. М. С. Горбачев бундай деди:

Ҳиндистон билан муносабатларимиз ҳамда биз олиб бораётган музокаралар моҳияти тўғрисида бир-икки оғиз сўз билан гапириш осон эмас. Шунга қарамай, мен айтишим мумкинки, бизнинг муносабатларимиз — сиёсий мулоқот, катта жаҳон сиёсати масалаларига ёндашувларни муҳокама қилиш ва ишлаб чиқишда баҳамжиҳат ҳаракат қилиш соҳасида янги даражага кўтарилмоқда. Бизнинг муносабатларимиз иқтисодий ҳамкорлик соҳасида ҳам бошқача жўшқин тус олди: эндиликда биз янги формаларга шунчаки савдо қилишгагина эмас, биргаликдаги корхоналар барпо этишга, кооперацияга ҳам ўтмоқдамиз. Айни вақтда ана шу янги формалар экономиканинг ғоят муҳим соҳаларига тааллуқлидир. Жиддий ҳужжатлар имзоланади.

Лекин, муносабатларнинг ҳозирги босқичи учун жуда кенг миқёсда инсоний мулоқотларга ўтиш айниқса муҳим ва қимматлидир, — менимча, бу ана шу муносабатларнинг энг яхши томонларини характерлаб беради. Бу ерда ҳам Октябрь революциясининг 70 йиллигига, ҳам Ҳиндистон озодлиги эълон қилинганлигининг 40 йиллигига бағишланган санъат фестиваллари бўлиб ўтди, худди шу ерда, Қизил қалъада Жавоҳарлал Неру Ҳиндистон озод бўлганлигини эълон қилган эди. Фестиваллар чинакам дўстлик намойишига, икки халқ ўртасидаги самимий ошкораликка айланди. Фестивалларни бугун ёпишга тўғри келаётганидан афсусланяпмиз. Лекин, мен айтишим керак: бу шундай воқеаки, у жаҳон практикасида, халқлар ўртасидаги алоқалар доирасида сира бўлмаган эди.

СУРАТДА: М. С. Горбачевга И. Ганди номидаги мукофотни топшириш пайти.

ТАСС — ЎзТАГ телефотоси.

Иккала давлатда илғор йўналишда катта ўзгаришлар бўлмоқда. Иккала давлат жаҳоншумул муаммоларни ҳал этишга жуда катта ҳисса қўшмоқда. Бизнинг давлатларимиз турли системаларга мансуб, лекин улар муваффақиятли · ҳамкорлик қилмоқда. Энг асосий қадрият, менимча, ана шундан иборат. Бу келгусида халқлар ва давлат ўртасидаги муносабатларни қандай йўлга қўйиш намунасидир. Мен Совет Иттифоқининг ҳозирги раҳбарияти халқларимизнинг мадади билан ўз дўстлари билан биргаликда ҳозирги ва келгуси авлодлар бахт-саодати йўлида Совет—Ҳиндистон дўстлигини ривожлантиришга ҳисса қўшаётганлигидан, бу қудратли дўстлик дарахти юксалиб, мустаҳкамланиб бораётганлигидан жуда бахтиёрман.

М. С. Горбачев Рейтер агентлигининг Эстонияда нималар юз бермоқда, деган саволига ҳам жавоб қайтарди.

Бутун мамлакатда бўлгани каби Эстонияда ҳам қайта қуриш бўлмоқда, деди у. Мамлакатимизда кўп нарсалар, экономикага тааллуқли нарсалар ҳам, бошқа соҳага тааллуқли нарсалар ҳам мушоҳада қилинмоқда. Хусусан сиёсий жараён, демократия, ошкоралик идрок этилмоқда. Иттифоқнинг келажаги тўғрисида, миллатлараро муносабатларда тўпланиб қолган муаммоларни ҳал этишга ёндашувлар ҳақида ҳозир жуда кўп мунозара бўлмоқда. Энг муҳими эса, марказ билан республикаларни уйғунлаштириш масаласи турибди. Ана шу масалаларни ҳал этиш чоғида биз камида учта босқични босиб ўтишимиз лозим бўлади.

Ҳозир биз марказ билан шуғулланяпмиз. Мамлакат кучли марказга муҳтож, лекин у икир-чикирлардан холи бўлиши лозим.

Кейинги босқичда иттифоқдош республикалар, автоном республикалар, автоном областлар статуси тўғрисидаги масала турипти. Бу масала диққат билан ўрганишни ва ҳал этишни талаб қилади. Шу сабабли биз ана шу масалага бағишлаб КПСС Марказий Комитетининг пленумини ўтказишга аҳд қилдик ва ҳозир унга тайёргарлик кўрмоқдамиз. Ҳозир жуда кўп таклифлар тушмоқда.

Бундан кейингиси — учинчи босқич. Унда маҳаллий Советлар масалалари ҳал этилади. Маҳаллий ўзини ўзи бошқариш тўғрисида қонун қабул қилинади. Куни кеча СССР Министрлар Советининг раиси ўртоқ Н. И. Рижков барча республикаларнинг вакилларини тўплади. Регионал хўжалик ҳисоби масалаларини муҳокама қилишди.

Эстониядаги ўртоқларни биз аллақачондан буён ташаббусни ривожлантириш масалаларида дастлабки ишларга жалб қилмоқдамиз. Эстония билан Грузияга дастлабкилар қаторида агросаноат масалаларини пишиқтиришни топширган эдик. Ҳозир эса уларда марказ билан республикаларнинг муносабатлари жуда қизғин муҳокама қилинди. У ерда эстон ўртоқларимизни ташвишга солаётган жиҳатлар кўп. Ҳар ҳолда мен ишлаб чиқарувчи кучларни жойлаштиришда хатоларга йўл қўйилганлиги ва бу хатолар натижасида муайян миграция жараёнлари юз берганлиги, бу жараёнлар маҳаллий туб аҳолини ташвишга солганлигига қўшилиш керак, деб ўйлайман.

Ҳозир, барча муаммоларни муҳокама қилишни демократиялаш жараёни доирасида шундай нуқтаи назарлар ҳам борки, мен уларни қабул қилмаган бўлардим: улар амалий тусда эмас. Эҳтимол улар матбуот учун маъқул келар, ҳаёт учун эса унчалик маъқул бўлмайди. Ҳаммасини муҳокама қиламиз. Бутуниттифоқ вакилларининг иштирокида муҳокама қиламиз. Шошилмаймиз. Менимча, бу масалалар ечимини топамиз, жумладан, у ёки бу республикани ташвишга солаётган масалаларни ҳам тўғри ҳал этамиз, деб ўйлайман. Ҳаммасини эътибор билан ўрганиш лозим. Ҳамма нарса ўз жойига тушади, деб ўйлайман. Кўп одамларда амалий таклифлар мавжуд, лекин ҳиссий туйғуларга асосланган таклифлар ҳам бор, деб ҳисоблайман. Бу эса жамиятда турли фикрларни келтириб чиқармоқда. Аммо бу демократия жараёни. Ҳамма нарсани кўнгилдагидек ҳал қиламиз, деб умид қиламан.

* * *

Бугун Ҳиндистон пойтахтидаги энг катта Вигьян Бхаван (Фан саройи) залида Ҳиндистон ҳукумати аъзолари, парламент аъзолари, республиканинг таниқли сиёсат ва жамоат арбоблари ҳузурида КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари, СССР Олий Совети Президиумининг раиси М. С. Горбачевга 1987 йил учун Индира Ганди номидаги мукофот топширилди. Кенг ваколатли халқаро жюри қарори билан бу мукофот ҳар йили халқаро тинчлик ва кескинликни юмшатиш, планета халқлари ўртасида тенглик, яхши ният ва уйғунликни мустаҳкамлаш ишига қўшган ҳиссаси учун айрим кишиларга ёки ташкилотларга берилади. Жюри қарорида таъкидланганидек, М. С. Горбачев бу мукофотга унинг «ядровий қуролсизланишнинг ижобий ва реал жараёнини бошлаб берган дадил ва ижодий таклифларини тан олиш белгиси сифатида ҳамда ядро қуролидан, зўравонликдан холи бўлган дунёни тасаввур эта олгани учун» муяссар бўлган.

Анъанага мувофиқ, бу мукофот Индира Ганди туғилган кунда — 19 ноябрда топширилади.

Тантанали маросимда Ҳиндистон Бош министри Р. Ганди Индира Ганди номли ёдгорлик фонди халқаро жюрисининг раиси, Ҳиндистон вице-президенти Ш. Д. Шарма, Ҳиндистон президенти Р. Венкатарман нутқ сўзладилар.

Р. Венкатарман М. С. Горбачевга лауреат дипломини ва эсдалик нишонини топширди.

М. С. Горбачев жавоб нутқи сўзлади.

Тантанали маросимда КПСС Марказий Комитети Сиёсий бюросининг аъзоси, СССР ташқи ишлар министри Э. А. Шеварднадзе ҳам нутқ сўзлади.

СССР ва Ҳиндистоннинг давлат гимнлари ижро этилди.

* * *

«Фестиваль қалбимизда сақланиб қолади» Совет ва Ҳиндистон санъат усталарининг бугунги якунловчи концерти шундай деб аталган эди, ушбу концерт кўҳна Ҳиндистон заминидаги совет маданияти байрамининг тантанали якуни бўлди.

Байрамнинг ёпилиш маросими Ҳиндистон пойтахтининг энг замонавий спорт комплексларидан бири бўлган Жамна дарёси бўйида шаҳарнинг эски ва янги қисмлари чегарасида жойлашган Индира Ганди номли усти ёпиқ стадионда бўлди.

Маҳаллий вақт билан соат 17 дан 30 минут ўтди... М. С. Горбачев ва сафарда унга ҳамроҳ бўлган расмий кишилар стадионга кириб келишади. Ҳукумат ложасига кираверишда уларни Ҳиндистон Республикаси президенти Р. Венкатарман, Ҳиндистон Бош министри Р. Ганди, вице-президент Ш. Д. Шарма рафиқалари билан кутиб олдилар.

Р. Венкатарман ва М. С. Горбачев нуқт сўзладилар.

СССР ва Ҳиндистон гимнлари янгради.

Байрам давом этмоқда. Иттифоқдош республикалар вакиллари даврасидан чиқиб келган «Березка» ансамбли марказий саҳнага кўтарилади. Саҳнанинг икки чеккасидан, худди ер остидан чиққандек «Волгода гул тўрлари»нинг қордек оппоқ декорацияси пайдо бўлади.

Минбардагилар муз саҳнага чиққан ўргатилган айиқларни табассум билан кутиб оладилар. Гарчи улар бесўнақай кўринишса ҳам, конькида дадил туришибди, ҳатто айланиб учишмоқда. «Рус қиши» қувноқ рақси томоша қатнашчиларини ғоят завқлантирди. Бу рақс программанинг ана шу қисмининг якуни бўлди.

Маълумки, икки фестиваль Ҳиндистон ва Совет Иттифоқи халқлари тарихидаги икки шонли сана — Улуғ Октябрнинг 70 йиллиги ва Ҳиндистон мустақиллигининг 40 йиллигига бағишлангандир. Экранда тарихий кинолавҳалар пайдо бўлади. Октябрь, Ленин, революцион Петроград, афсонавий «Аврора» крейсери... Прожектор нури саҳнани тутиб кетган қизғиш тутунни шамширдек ёриб ўтади... «17-йилги Октябрь» қўшиғи янграйди. (А. Пахмутова музикаси, И. Кобзон ижро этмоқда). Шундан кейин катта саҳнада Ленинграддаги Киров номли театр ижросида «Революция байроғи» балет композицияси томошабинларга кўрсатилади. Октябрь мавзуининг тантанаси сифатида экранда Деҳлида фестиваль кунлари очилган В. И. Ленин ҳайкали тасвири кўринди. «Ленин сингари руҳият даҳолари умрини бахш этган идеал самарасиз бўлмайди», — Махатма Гандининг ана шу сўзлари янграйди.

Марказий саҳнага СССР халқ артисти С. Ротару чиқади. У она ер табиатининг гўзалликлари ҳақида қўшиқ айтаётганида муз устидаги балет артистлари «Гуллар рақсини» ижро этдилар. С. Ротару ҳамиша қувноқ ва шўх цирк тўғрисидаги ашуласини ҳам айтди. Шу ўринда фестиваль вақтида совет цирки томошабинлар эҳтиромига сазовор бўлганини айтиб ўтишимиз керак. Бугун ҳам томошабинлар артистларни қарсаклар билан кутиб олдилар.

Ана шундай миқёсдаги ярмарка ва фестиваль бизнинг биргаликдаги байрамларимизнинг ажойиб, умидбахш дебочасидир... Байрам сайли «Биз фестивалда дўстлашдик» томошаси билан якунланди. Ана шу улкан томошанинг барча қатнашчилари саҳна олдига чиқадилар. Кумуш фанфаралар уч марта янгради. Фестивалнинг ёпилиши чоғида «Деҳли — Москва» яна учрашгунча хайр!» қўшиғи айтилди. Бу қўшиқни спектаклнинг барча қатнашчилари куйладилар. Экранда фестиваллар шарафига байрам салюти ва мушакбозлиги тасвири кўринди.

Фестиваль тугади, аммо биз ҳинд дўстларимиз билан хайрлашаётганимиз йўқ. «Яна учрашгунча», демоқдамиз.

В. БАЙДАШИН,
М. КАПУСТИН,
Л. КОТОВ,
С. СОЛОВЬЕВ,
В. ЧУКСЕЕВ,
А. ЯРИКОВ.

Ўзбекистон ССР Олий Советининг мажлислари тўғрисида ИНФОРМАЦИОН БИЛДИРИШ

19 ноябрь куни ўн биринчи чақириқ Ўзбекистон ССР Олий Советининг IX сессияси ўз ишини давом эттирди.

Республиканинг иқтисодий ва социал ривожлантиришнинг 1989 йилги Давлат плани тўғрисида ҳамда Ўзбекистон ССРни иқтисодий ва социал ривожлантиришнинг 1988 йилги Давлат плани қандай бажарилаётгани ҳақида, Ўзбекистон ССРнинг 1989 йилги Давлат бюджети ҳақида ҳамда Ўзбекистон ССРнинг 1987 йилги Давлат бюджетининг ижроси тўғрисидаги масалаларни муҳокама қилишда депутатлардан **Ю. П. Литвиненко** (458-Ленин сайлов округи), **И. А. Азаматов** (47-Шумилов сайлов округи), **Е. А. Маршалов** (22-Темир йўл сайлов округи) қатнашдилар.

Докладчилар — Ўзбекистон ССР Министрлар Совети раисининг ўринбосари, республика Госплани раиси депутат **И. И. Искандаров** ва Ўзбекистон ССР Молия министри депутат **И. И. Маматисаев** якунловчи нутқ сўзладилар.

Депутатларнинг пахта тайёрлаш планини тузишга тааллуқли саволларига Ўзбекистон ССР Министрлар Советининг раиси Ғ. Ҳ. Қодиров жавоб берди.

Ўзбекистон ССР Олий Совети «Ўзбекистон ССРни иқтисодий ва социал ривожлантиришнинг 1989 йилги Давлат плани тўғрисида» қонун, «Ўзбекистон ССРни иқтисодий ва социал ривожлантиришнинг 1988 йилги Давлат плани қандай бажарилаётгани тўғрисида» қарор қабул қилди.

Республика Олий Совети «Ўзбекистон ССРнинг 1989 йилги Давлат бюджети тўғрисида»ги қонунни ва «Ўзбекистон ССР 1987 йилги Давлат бюджетининг ижроси тўғрисида»ги қарорни ҳам қабул қилди.

Шундан кейин депутатлар кун тартибидаги навбатдаги масала — «Ўзбекистон ССР олий судининг фаолияти тўғрисидаги ҳисобот»ни кўриб чиқишга киришдилар. Шу масала юзасидан республика олий судининг раиси депутат **С. И. Йигиталиев** доклад қилди. Қонун лойиҳаларини тайёрлаш комиссиясининг аъзоси депутат **Р. А. Попов** Ўзбекистон ССР Олий Совети қонун лойиҳаларини тайёрлаш комиссиясининг қўшимча докладини қилди.

Масалани муҳокама қилишда депутатлардан **Т. А. Ешимбетова** (481-Калинин сайлов округи), **Д. А. Усатов** (35-Собир Раҳимов сайлов округи), **Ф. Омонов** (232-Майманоқ сайлов округи), **М. Наврўзова** (172-Вобкент сайлов округи), **А. А. Йўлдошев** (348-Даштакиболо сайлов округи), **Б. Ғ. Олимжонов** (381-Дашнобод сайлов округи), **Н. Е. Ғойибов** (338-Жума сайлов округи) иштирок этдилар.

Сессияда СССР олий суди раисининг ўринбосари А. М. Филатов нутқ сўзлади.

Ўзбекистон ССР олий суди фаолияти тўғрисидаги ҳисобот юзасидан депутатлар қарор қабул қилдилар.

Сессия Ўзбекистон ССР Олий Совети баъзи доимий комиссиялари составига ўзгартишлар киритди.

Депутатлардан Олий Совет раиси номига сўровлар тушди. Депутат **А. А. Логачев** республика Соғлиқни сақлаш министрлиги илгари Ўрта Осиё медицина-педиатрия институтининг ҳозир профили ўзгартирилган клиникасидан фойдаланиб келган аҳолига хизмат кўрсатиш учун қандай тадбирлар кўраётганлигини сўради. Депутат **В. Г. Шканакин**нинг сўрови Тошкент шаҳридаги «Ғалабанинг 40 йиллиги» уй-жой массивини комплекс қуришга тааллуқли бўлди.

Сессияда депутатларнинг саволларига Ўзбекистон ССР соғлиқни сақлаш министри **С. М. Баҳромов** ва халқ депутатлари Тошкент шаҳар Совети ижроия комитетининг раиси **Ш. Р. Мирсаидов** жавоб бердилар. Сессия депутатларнинг сўровлари юзасидан тегишли қарорлар қабул қилди.

Депутатлар Ўзбекистон ССР Олий Совети Президиумининг секретари депутат **Л. Ш. Беккулбекова**нинг Ўзбекистон ССР Олий Совети Президиумининг фармонларини тасдиқлаш тўғрисидаги докладини тингладилар. Тегишли қонунлар ва қарорлар қабул қилинди.

Шу билан ўн биринчи чақириқ Ўзбекистон ССР Олий Советининг IX сессияси ўз ишини тамомлади.

Бугун агросаноат комплекси ходимлари куни

Агросаноат комплекси ходимларининг анъанавий байрамини Ғалаба районидаги Димитров номли колхоз меҳнаткашлари ёруғ юз билан нишонламоқдалар. Бу санага пахтакорлар муносиб совға тайёрладилар. Она-Ватан хирмонига 5.450 тонна ўрнига 5.714 тонна сифатли оқ олтин топширилди. Айни кезларда келгуси йил ҳосилига пухта замин яратилмоқда. Ғўзапоядан тозаланган майдонлар картограмма асосида ўғитланиб, сўнгра пешма-пеш шудгор қилинаяпти.

СУРАТДА: моҳир механизатор Илёс Аъзамов. У кунига 6 гектар ер ҳайдаяпти.

В. ТЎРАЕВ фотоси.

М. С. ГОРБАЧЕВнинг Р. ГАНДИ билан иккинчи суҳбати

ДЕҲЛИ, 19 ноябрь. (ТАСС). Бугун М. С. Горбачев Ҳиндистон Бош министри Ражив Ганди билан иккинчи марта яккама-якка суҳбатлашди. Суҳбатдошлар делегациялар ўртасида бўлиб ўтган музокараларнинг баъзи иқтисодий жиҳатлари хусусида қисқача фикрлашиб олганларидан кейин ҳозирги замон жаҳон тараққиётининг муаммолари тўғрисида кечаги суҳбатни давом эттирдилар.

Жаҳондаги интергация жараёнлари, уларнинг турли шакли ва мақсадлари, уларга СССР билан Ҳиндистоннинг муносабатлари суҳбатнинг асосий мавзуси бўлди. Деҳли декларацияси ғояларини халқаро сиёсатга янада жорий этишнинг омили бўлган Совет-Ҳиндистон алоқаларига доир масалалар ана шу нуқтаи назардан кўриб чиқилди.

Суҳбатлар давом эттирилади.

ФИЗКУЛЬТУРА ВА СПОРТ—ОММАГА

Республика активларининг 19 ноябрь куни Тошкентда бўлиб ўтган йиғилишида Ўзбекистонда жисмоний тарбия воситасида соғломлаштириш ва оммавий спорт ишининг аҳволи ҳамда уни янада ривожлантириш тадбирлари муҳокама қилинди.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг секретари М. Ҳ. Ҳолмуҳамедов доклад қилди.

Йиғилиш қатнашчилари 1989—1995 йилларда Ўзбекистон ССРда физкультура ва спортни ривожлантиришнинг территориал-тармоқ комплекс программасини кўриб чиқдилар.

Йиғилишда Ўзбекистон касаба союзлари республика советининг раиси Ҳ. А. Алимова, Ўзбекистон ССР Министрлар Совети раисининг ўринбосари А. Р. Отажонов иштирок этдилар.

(ЎзТАГ)

ТАНТАНАЛИ ЙИҒИЛИШ

19 ноябрь куни Тошкентда қишлоқ хўжалиги ва агросаноат комплекси қайта ишлаш саноати ходимлари кунига бағишланган тантанали йиғилиш бўлди.

Ўзбекистон ССР Халқ хўжалиги ютуқлари виставкасига ишлаб чиқариш илғорлари, мутахассислар, олимлар, партия ва совет ходимлари йиғилдилар.

Республика агросаноат комплексини янада ривожлантириш, ижара пудрати ва пудратнинг бошқа шаклларини, интенсив технологияларни деҳқончиликка ҳамда чорвачиликка жорий этиш йўллари тўғрисида батафсил гаплашиб олинди. Озиқ-овқат программасини жуда қисқа муддатларда бажариш, республика аҳолисини озиқ-овқат маҳсулотлари билан, саноатни эса хом ашё билан тўла-тўкис таъминлаш зарурлиги таъкидланди.

Йиғилишда Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг секретари Д. Д. Берков, Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети ташкилий-партиявий ишлар бўлимининг мудири П. В. Догонкин, Ўзбекистон ССР Министрлар Совети раисининг биринчи ўринбосари, республика Агросаноат давлат комитетининг раиси И. Ҳ. Жўрабеков қатнашдилар.

(ЎзТАГ).

Ўн биринчи чақириқ Ўзбекистон ССР Олий Советининг тўққизинчи сессияси

ЎЗБЕКИСТОН ССР ОЛИЙ СУДИНИНГ ФАОЛИЯТИ ТЎҒРИСИДА ҲИСОБОТ

Ўзбекистон ССР олий судининг раиси депутат С. ЙИГИТАЛИЕВ доклади

Депутат ўртоқлар! Ўзбекистон ССР олий судининг ҳозирги состави 1985 йил 30 мартда, яъни жамиятимиз ҳаётининг ҳамма томонларини революцион қайта қуришга асос солган, мамлакатни демократиялаш ва янгилаш йўлидан бошлаган КПСС Марказий Комитетининг 1985 йил апрель пленуми арафасида сайланган эди. Ишимизнинг ҳисобот даври тарихий воқеалар билан — социалистик ҳуқуқий давлатни шакллантиришни бошлаш билан боғланган кенг кўламдаги ҳуқуқий ислоҳот йўлини очиб берган ҳамда қонунчиликни мустаҳкамлашда ва шахс ҳуқуқлари гарантияларини кучайтиришда судларнинг ролини ошириш зарурлигини кўрсатиб ўтган КПСС XXVII съезди, Бутуниттифоқ XIX партия конференцияси билан нишонланди.

Партиянинг ғоят муҳим ҳужжатлари бўлган КПСС Марказий Комитетининг «Социалистик қонунчиликни ва ҳуқуқ-тартиботни янада мустаҳкамлаш, гражданларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилишни кучайтириш тўғрисида»ги, «Мамлакатда жиноятчиликка қарши курашнинг аҳволи ва ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш соҳасидаги қўшимча чоралар тўғрисида»ги қарорлари олий суднинг бутун фаолиятига асос бўлди. Бу қарорларни бажариш соҳасидаги энг муҳим вазифалар аввало ҳар бир жиноий ва гражданлик ишини қараб чиқишда қонунчиликка ғоят қаттиқ риоя қилишдан, ошкоралик ва социал-адолат принципларини оғишмай амалга оширишдан, бюрократизм ва сансалорликнинг, гражданлар ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини бузишнинг ҳар қандай фактларини бартараф этишдан, тўғри ва бир хил суд практикасини вужудга келтиришдан, қуйи судлар иши устидан таъсирчан суд назоратини ўрнатишдан иборат деб белгиланди. Бу қоидалар Ўзбекистон судлари учун ғоят муҳим аҳамиятга эга.

Сўнгги йиллар Ўзбекистон ва унинг ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлари учун осон бўлмади. Ўзбошимчалик, маънавий аҳлоқсизлик ва масъулиятсизлик вазиятини вужудга келтирган турғунлик даври фақат экономикадагина эмас, балки одамларнинг онгида ҳам чуқур бузилишларга олиб келди.

Халқда қонунчиликка ва адолатга ишонч йўқолди, бунга кўп даражада ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг фаолиятсизлиги, уларнинг бир қанча раҳбарлари порахўрликка берилганликлари, жиноятчилар муҳити билан чатишиб кетганлиги сабаб бўлди. Худди ана шу нарса талон-торож қилувчилар ва порахўрларнинг уюшган группалари узоқ вақт давомида жазосиз иш олиб боришларига имкон берди, пахта ва бошқа маҳсулот топшириш планлари бажарилганлиги ҳақида оммавий қўшиб ёзишларга ва пировард натижада миллиард сўмлаб зарар кўрилишига олиб келди.

Судьяларнинг мустақиллиги принципи бузилар, кўпинча хавфли жиноятчилар жавобгарликдан озод қилинар, айбсизлар эса жазо олар эдилар. Судларда сансалорлик ва расмиятчилик авж олиб борди, суиистеъмол қилиш ҳоллари юз берди.

Партия бу салбий тенденцияларни қатъият билан очиб ташлади ва принципиал суратда қоралади. Республика Компартиясининг XXI съезди фақат идеология ва экономика соҳасидагина эмас, балки ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар фаолиятида ҳам туб бурилиш нуқтаси бўлди.

Кадрлар соҳасидаги принципиал сиёсат судларни анча мустаҳкамлашга, уларни ёш истиқболли ходимлар билан тўлдиришга, маънавий жиҳатдан нопок бўлган, ўзини обрўсизлантириб қўйган шахслардан халос бўлишга имкон берди. Ўтган сайловда халқ судьяларининг 27 проценти ва область бўғини судьяларининг 22 проценти алмаштирилди. Ўзбекистон ССР олий суди аъзоларининг состави ҳам учдан бир ҳиссадан кўпроқ ўзгарди.

Республикада кўрилган чоралар туфайли жиноятчилик ва судланишнинг ўсишини тўхтатибгина қолмасдан, балки унинг бир қанча ғоят муҳим кўрсаткичлар бўйича тўхтовсиз пасайишига ҳам муваффақ бўлинди. Ўтган йили жазога ҳукм қилинган шахслар сони 6 мингдан зиёд кишн, бу йилнинг биринчи ярмида ҳам деярли шунча киши камайди. Шу билан бирга судланишнинг камайиши республиканинг деярли барча регионларида ва айниқса қасддан одам ўлдириш, оғир тан жароҳати етказиш, талончилик, босқинчилик, дайдилик, безорилик ҳаракатлари бўйича судланишнинг камайиши кузатилмоқда. Бу эса кўп жиҳатдан партия ва ҳукуматнинг ичкиликбозлик ва алкоголизмга қарши курашни кучайтириш тўғрисидаги қарорлари билан боғлиқдир.

Бироқ бу ижобий тенденциялар хотиржамлик учун баҳона бўлолмайди. Жиноятчилик ва судланиш аввалгидек юқори даражада бўлиб, давлат ва жамоат мулкини ўғирлаш, гражданларнинг ҳаёти, саломатлиги, шахсий мулкига қарши қасддан жиноятлар қилиш, чайқовчилик ва порахўрлик кенг ёйилгандир. Кўпгина жиноятлар илгари судланган, текинхўрларча турмуш кечираётган шахслар томонидан содир қилинмоқда.

Уюшган жиноятчилик, яширин экономика муаммолари ҳали ҳам мутлақо ҳал этилмаган бўлиб, улар ҳақида илгари тўғридан-тўғри индамай келинар эди.

Оила-никоҳ муносабатларидан келиб чиқадиган гражданлик-ҳуқуқий низолар ҳам кўпайиб бормоқда. Кўпинча меҳнат ва уй-жой қонунлари бузилмоқдаки, бу ҳол гражданларнинг кўп сонли ҳаққоний шикоятларини келтириб чиқармоқда. Мансабдор шахсларнинг қонунсиз хатти-ҳаракатлари устидан судга шикоят бериш тўғрисидаги қонун амалда ишламаяпти.

Ана шундай шароитда республика олий суди одил судловни амалга оширишнинг ғоят муҳим муаммолари бўйича ўз позициясини аниқлаб олишни зарур деб топди. Судларнинг гражданлар ҳуқуқлари ва манфаатларини муҳофаза қилишни таъминлаш соҳасидаги иш практикаси тўғрисидаги масала ўрганиб чиқилди ва олий суд пленумида кўрилди. Ижобий силжишлар билан бир қаторда гражданларни асоссиз равишда жавобгарликка тортиш ва улар устидан ҳукм чиқариш ҳоллари кўпайиб бормоқдаки, буни ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг айрим раҳбарлари баъзан жиноятчиликка қарши курашни кучайтириш шиори билан оқламоқдалар, деб кўрсатиб ўтилди. Шу муносабат билан Сталин репрессиялари давридан қолган «кураш қурбонсиз бўлмас» деган тезис ҳеч қандай вазиятда такрорланмаслиги кераклигини таъкидлаб ўтиш лозим.

Ҳозирча эса, ўртоқлар, ҳақиқат шундан иборатки, кейинги уч ярим йил ичида судлар 227 граждан хусусида оқлаб ҳукм чиқардилар, бундан ташқари, республика олий суди ва область судлари 218 шахс хусусидаги жиноий ишларни реабилитация қилувчи асосларга мувофиқ тўхтатдилар. Бунинг конкрет сабаблари бир қанча жиноий ишларни қўзғатишга ғаразгўйлик билан ёндашиш, айбсизлик презумпцияси принципини инкор этиш, терговни йўл қўйилмаган усуллар билан олиб бориш, ишни судда кўриш босқичида принципиал ва ўйлаб ёндашмасликдан иборатдир. Шуни айтиш «кифояки, кўрсатиб ўтилган давр мобайнида молия органларининг маълумотига қараганда қонунсиз равишда жавобгарликка тортиш ва ҳукм қилишдан келган зарарнинг ўрнини қоплаш учун гражданларга деярли 800 минг сўм тўланган. Келтирилган фактлар ҳақида биз Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети ва республика Олий Совети Президиумига ахборот бердик. Судларга расмиятчилик билан ва бир ёқлама текширилган биронта ҳам иш юзасидан ҳукм чиқарилиши мумкин эмас, битта ҳам айбсиз одам жазога ҳукм қилинмаслиги керак, деб конкрет кўрсатма берилди. Бунинг учун шахсий жавобгарлик ғоят қаттиқ бўлмоғи керак. Айни вақтда судларнинг асоссиз равишда оқлаш ҳукмларини чиқариш ҳолларига барҳам берилмаган, бу эса қилинган жиноятлар учун жазонинг муқаррарлигидан иборат ленинча принципга хилофдир.

Гражданларнинг процессуал ҳуқуқларини бузиш, жиноят содир қилишда айбдор бўлган ҳамма шахсларни жавобгарликка тортмаслик, айбдорларнинг мақсадлари ва ниятларини расмиятчилик билан текшириш, содир қилинган жиноятни нотўғри талқин этиш қонунчиликни мустаҳкамлаш ишига катта зарар келтирмоқда. Республика олий судининг ишларни қўшимча тергов қилишга юборишни тартибга солувчи қонунларни судлар қандай бажараётганлиги ҳақидаги масалага бағишланган пленумида бундай ишлар сони кўпайиб бораётганлиги қайд этиб ўтилди.

Агар 1985 йилда судлар 5888 шахс хусусидаги ишларни қўшимча текширишга асосли суратда юборган бўлсалар, 1987 йилда 7 минг шахс хусусидаги ишларни юбордилар. Айни вақтда айрим судьяларнинг масъулиятсизлиги, улар ишнинг моҳиятини тушуниб етишни ва унинг юзасидан принципиал қарор чиқаришни истамасликлари туфайли анчагина ишлар бўлмағур сабаблар билан асоссиз равишда қўшимча тергов қилишга юборилмоқда. Ўтган йилнинг ўзидагина юқори суд органлари судларнинг деярли минг нафар шахс хусусидаги ишларни қўшимча тергов қилишга юбориш ҳақидаги ажримларини бекор қилди. Натижада уларни узил-кесил ҳал қилиш чўзиб юборилмоқда, актуаллиги йўқолмоқда. Давлат ҳам катта моддий харажатлар қилмоқда.

Бу масалада республика олий суди ҳам ҳамма вақт изчил йўл тутгани йўқ, у қонунни бузишга мустаҳкам тўсиқ қўймади.

Ишларни асоссиз равишда қўшимча тергов қилишга юбориш ёки асоссиз ҳукм чиқариш билан боғлиқ айрим ҳодисалар оператив суръатда бартараф қилинмади, қабул қилинган қарорда ана шунга эътибор берилди.

КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари Михаил Сергеевич Горбачев XIX партия конференциясида қилган докладида жиноий жазоларни қўллаиш тартиботини такомиллаштиришга эътибор берилди, судловни янада инсонпарвар қилиш ва демократиялаш озодликдан маҳрум этиш шаклидаги жазони қўлланиш соҳасини қисқартиришни тақозо этади, деб таъкидланди.

Жазо бериш проблемалари билан олий суд мунтазам суратда, конкрет жиноий ишларни қараб чиқиш чоғида ҳам, суд практикасини анализ қилиш чоғида ҳам шуғулланди. Олий суд пленумида қисқа муддатга озодликдан маҳрум қилиш, ҳукмни ижро этишни кечиктириш, қўшимча жазолар ва ҳоказоларни қўллаиш практикаси муҳокама қилинди. Яқинда бу масалаларнинг ҳаммаси комплекс равишда ўрганиб чиқилди ва муҳокама қилинди.

Яқин ўтмишда республика озодликдан маҳрум қилиш тарзидаги жазони қўлланиш бўйича мамлакатда олдинги ўринлардан бирида турар ва бизни бундай жазони баъзан пухта ўйламай тайинлаганлик учун асосли суръатда танқид қилишар эди. Ҳозир аҳвол кескин ўзгарди. Агар 1985 йилда судланганларнинг 44,3 проценти озодликдан маҳрум қилишга ҳукм этилган бўлса, 1987 йилда 31 проценти ҳукм қилинди. Бу эса бутун иттифоқдаги даражага мосдир. Айни вақтда ҳукмни кечиктиришни қўлланиш икки баравар, штрафларни қўлланиш эса уч баравар кўпайди. Мол-мулкни мусодара қилиш ва маълум лавозимни эгаллаб туриш ёки маълум фаолият билан шуғулланиш ҳуқуқидан маҳрум этиш каби самарали қўшимча жазо чораларини қўллаш ўрта ҳисобда ўн процент кўпайди. Олий суд қабул қилган қарорда судларга жамиятдан ажратилмаган ҳолда қайта тарбияланиши мумкин бўлган шахсларга, жамият учун катта хавф туғдирмайдиган жиноятларни содир қилганларга, жиноятчи группаларнинг иккинчи даражали қатнашчиларига нисбатан озодликдан марҳум қилиш тарзидаги жазо қўлланилиши мумкин эмас, деб кўрсатиб ўтилди. Чин дилдан пушаймон бўлиш, келтирилган зарарнинг ўрнини қоплаш, жиноятларнинг ташкилотчиларини ва бошқа актив қатнашчиларини фош қилишда ёрдам бериш жавобгарликни юмшатадиган ҳолатлар деб ҳисобланмоғи керак. Бироқ бу нарса хавфли жиноятчиларга, ҳалол меҳнат қилишни асло истамайдиганларга нисбатан бирон-бир енгилликлар жорий этилишини англатмайди. Уларга нисбатан энг қаттиқ жазо чоралари қўлланилиши, суд процесслари эса кенг жамоатчиликка ошкор қилиниши керак.

Юқорида келтирилган маълумотлар жиноий жазо чораларини қўллашда судларда ҳеч қандай ҳал қилинмаган масалалар йўқлигини англатмайди. Бундай масалалар бор ва улар жиддийдир.

Асоссиз равишда енгил ёки қаттиқ жазо белгилаш, хизмати бўйича ғаразгўйлик мақсадида жиноят содир қилган шахсларга нисбатан мол-мулкни мусодара қилишни қўлланишни, уларни моддий жавобгарлик билан боғлиқ лавозимларни эгаллаб туриш ҳуқуқидан маҳрум қилишни асоссиз равишда рад этиш ҳолларига барҳам берилган эмас. Ана шу асослар бўйича кейинги уч ярим йил ичида судлар томонидан 556 шахс хусусида чиқарилган ҳукм жазонинг енгиллиги учун бекор қилинди ва бу тўрт мингдан ортиқ шахсга берилган жазо қаттиқлиги туфайли ўзгартирилди. Булар жуда катта рақамлар бўлиб, ўзгартирилган ҳукмларнинг деярли 40 проценти республика олий судининг ташаббуси билан қилинди, демак, гражданларнинг жазо қаттиқлиги хусусидаги кўпгина адолатли шикоятлари область судларида ва уларга тенг судларда тўғри ҳал қилинмай келган.

Ҳисобот даври мобайнида биз икки марта пленумда вояга етмаганлар иши бўйича суд практикасини муҳокама қилдик, бироқ вояга етмаганлар орасидаги судланишнинг кўплиги ҳали ҳам ташвиш туғдирмоқда.

Вояга етмаганлар орасида судланиш ҳоллари умуман қисқара бошлаётган бўлсада, улар ўтган йили камайиш уёқда турсин, балки бирмунча ошди ҳам. Ўсмирлар томонидан ёки улар иштирокида кўплаб оғир жиноятлар, безориликлар, давлат мулкини ва шахсий мулкни ўғирлаш ҳоллари содир қилинмоқда. Жазога ҳукм этилган ўсмирларнинг ҳар бештадан биттаси ВЛКСМ аъзосидир ва шунчаси жиноят содир қилиш вақтида ҳеч қаерда ишламаган ва ўқимаган. Жиноят содир қилган вояга етмаганларнинг деярли 10 проценти маст ҳолда бўлган. Улар орасида, гиёвандлик ва заҳарвандлик ҳоллари учрамоқда. Шуниси характерлики, жазога ҳукм қилинганларнинг 30 процентдан кўпроғи нотинч оилаларда яшаганлар, бу эса уларга жиноятчилар муҳити кўпроқ таъсир кўрсатадиган шароитлардан биридир. Практика мактаблар, ўрта махсус ўқув юртларида тарбиявий ишда жиддий хатоларга йўл қўйилаётганлигидан, ижроия комитетларнинг вояга етмаганлар билан шуғулланувчи комиссиялари, ички ишлар органларининг тегишли инспекциялари тарбияси қийин бўлган ўсмирларни бўш контроль қилаётганлигидан дарак беради. Ана шуларга асосланиб, судларнинг эътибори биринчи навбатда ўсмирлар орасида ҳуқуқбузарликка ёрдам берувчи сабаблар ва шароитларни аниқлашга қаратилди, бироқ бу муҳим вазифани ҳал қилиш учун ҳали кўп иш олиб борилиши керак, буни эса биз республика олий суди қуйи судлар ишига етарли эътибор бермаётганлиги билан ҳам боғлиқ деб ҳисоблаймиз.

Партия, совет, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ва жамоат ташкилотларининг ҳамжиҳатлик билан сарфлаган куч-ғайратлари маст ҳолда жиноятлар содир қилишни сезиларли даражада қисқартириш имконини берди. Агар 1985 йилда жазога ҳукм қилинганларнинг 29,5 проценти маст ҳолда жиноят содир қилган бўлса, 1987 йилда бундайлар 20,6 процентни ташкил этди. Судлар ичкиликбозларни мажбурий даволашга юбориш, уларни ота-оналик ҳуқуқидан маҳрум қилиш, муомалага лаёқатлигини чеклаш каби самарали чораларни тез-тез қўлланадиган бўлиб қолдилар. Бироқ ичкиликбозликка қарши курашда ҳали туб бурилиш юз бергани йўқ, бу ҳол КПСС Марказий Комитетининг яқинда чиқарган «КПСС Марказий Комитетининг ичкиликбозлик ва алкоголизмга қарши курашни кучайтириш масалалари юзасидан қабул қилинган қарорларини бажаришнинг бориши тўғрисида»ги қарорида ҳам кўрсатиб ўтилади. Судларнинг спиртли ичимликлар билан чайқовчилик қилиш, самогон хайдаш тўғрисидаги ишларни сайёр суд мажлисларида жамоатчиликни жалб этган ҳолда кўриб чиқишлари асоссиз равишда кам, ичкиликбозликнинг сабабларини ва унга ёрдам берувчи шарт-шароитлар чуқур очиб ташланмаётир. Чунончи, суд ларнинг ичкиликбозлик ва алкоголизмга қарши курашни кучайтириш соҳасидаги практикасига доир масалани олий суд пленумида муҳокама қилишга тайёрлаш вақтида биз республикадаги кўпчилик регионларнинг судлари ишини текшириб чиқдик. Маълум бўлишича, спиртли ичимликлар сотиладиган жойларни камайтириш ичкиликбозликнинг камайишига жиддий таъсир кўрсатмаган, аксинча навбат кутишларга, спиртли ичимликлар билан оммавий равишда чайқовчилик қилишга олиб келган.

Муаммо сақланиб қолмоқда ва уни комплекс ҳал қилиш керак. Бу ишда судлар катта роль ўйнаши лозим.

Ўртоқлар! Қайта қуриш даврида халқ бойлигини ҳар қандай тажовузлардан сақлаш вазифаси, хўжасизлик ва исрофгарчиликка, ўғирликларга, меҳнатсиз даромадларнинг ҳар қандай турларига барҳам бериш ҳар қачонгидан ҳам муҳим бўлиб қолмоқда. Бир қанча товарларнинг ҳали ҳам танқчил бўлиб туриши, авж олиб кетган кооператив ҳаракат ҳар хил «корчалонлар», нопок кишиларнинг активлигини кучайтириб юборди. Матбуотда уюшган жиноятчиликка қарши курашни кучайтириш зарурлиги тўғрисидаги масала ҳақли суратда кўтарилди, талон-торож қилувчилар кўпинча қотиллар, бошқа хавфли жиноятчилар билан тил бириктириб, оғир жиноятлар содир қилаётганликлари кўрсатиб ўтилди. Судлар томонидан уч ярим йил ичида кўриб чиқилган талон-торожлар ҳақидаги ишлар бўйича келтирилган зарар миқдори қарийб 94 миллион сўмни ташкил этди. Шу сабабли республика олий суди меҳнатсиз даромадларга қарши кураш юзасидан тадбирлар ишлаб чиқди. Бу масала олий суд пленумида муҳокама қилинди ва биз олиб бораётган иш ҳали қўйилаётган талабларга жавоб бермаслиги кўрсатиб ўтилди. Мазкур категориядаги ишлар кўпинча сансалор қилиб юборилмоқда, номигагина кўриб чиқилмоқда. Баъзан жиноий группаларнинг ташкилотчиларига, катта- катта чайқовчиларга нисбатан ҳаддан ташқари кўнгилчанлик қилинмоқда, уларнинг бир қанчасининг мол-мулки бесабаб мусодара қилинмади. Узоқ вақт мобайнида жиноятлар содир қилишга имкон берган сабаблар етарли даражада тўла-тўкис текширилмайди, бепарво раҳбарлар ҳам қонуний жавобгарликка тортилмаётирлар.

Мамлакатда туб иқтисодийислоҳотни амалга ошириш гражданлик-ҳуқуқий муносабатларни такомиллаштиришга туртки бўлиб хизмат қилди. Давлат корхонаси (бирлашмаси) тўғрисидаги қонун кучга кирди. Хўжалик юритишнинг янги шароитларига ўтиш, меҳнатни ташкил этишнинг янги шаклларини кенг қўллаш, меҳнат ресурсларидан янада оқилона фойдаланишни таъминлаш, ишлаб чиқаришни яхшироқ ташкил этиш мақсадида меҳнат қонунларини қайта кўриб чиқишни тақозо этди.

Буларнинг ҳаммаси республика олий судидан, барча судлардан суд фаолиятини такомиллаштириш соҳасида зарур чора-тадбирлар кўришни талаб қилди.

Республикада норматив ҳужжатларни тайёрлаш соҳасида катта ишлар олиб борилаётганлиги муносабати билан олий суд меҳнат қонунлари кодексига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш ҳақида Ўзбекистон ССР Олий Совети Президиумига таклифлар киритди. Бу таклифлар асосан қабул қилинди. Ўн биринчи чақириқ Ўзбекистон ССР Олий Советнинг 2000 йилгача мўлжалланган уй-жой программасини қабул қилган еттинчи сессияси топшириғига мувофиқ уй-жой кодексини, уй-жой қуриш кооперативларининг ҳуқуқларини тартибга солувчи нормаларни, уй-жой шароитларини яхшилашга муҳтож бўлган гражданларни ҳисобга олиш қоидаларини ўзгартириш ва уларга қўшимчалар киритиш, шунингдек ўзбошимчалик билан қурилган биноларни ҳуқуқий жиҳатдан рўйхатга олишни тартибга солиш юзасидан комплекс таклифлар тайёрланди.

Ҳисобот даврида олий суд пленуми гражданлик ишларига доир 8 та қарор қабул қилди. Бу қарорлар меҳнат, колхоз, оила-никоҳ, процессуал қонунларга таалуқлидир. Ҳар йили судларнинг ишга қайта тиклаш тўғрисидаги ишлар бўйича практикаси ўрганиб борилди. Аниқланган тартибни бузишлар бўйича Ўзсовпрофга, айрим министрликлар ва идораларга тақдимномалар киритилди.

КПСС XXVII съездининг барча ресурсларни максимал даражада сафарбар этиш, уларни бутун чоралар билан тежаш, хўжасизликка барҳам бериш, интизомни ошириш тўғрисидаги қарорларига амал қилиб, олий суд пленуми «Меҳнат тўғрисидаги ва меҳнат интизоми тўғрисидаги қонунларга риоя қилишда Ўзбекистон ССР судларининг ролини ошириш ҳақида» қарор қабул қилди.

Шуни айтиб ўтиш кераккки, кўрилаётган чора-тадбирларга қарамай, ишчи ва хизматчиларни қонунсиз равишда ишдан бўшатиб юбориш ҳоллари секин камаймоқда. 1985 йилда судлар ишга тиклаш тўғрисидаги шикоятларнинг 70 процентини қаноатлантирган бўлсалар, 1987 йилда 61,6 процентини қаноатлантирдилар. Қонунсиз равишда ишдан бўшатиш каби йўл қўйиб бўлмайдиган фактларнинг кенг ёйилганлиги айрим раҳбарларнинг юридик саводи пастлигидан далолат бериб турибди.

Ишлаб чиқаришда интизомсизлик ва масъулиятсизлик ишчи ва хизматчиларнинг давлатга катта моддий зарар етказишларига ҳам олиб келмоқда. Ҳар йили республика судлари келтирилган моддий зарарнинг ўрнини қоплаш тўғрисида тўрт мингга яқин ишни кўриб чиқмоқда. 1987 йилнинг ўзидагина корхоналар ва ташкилотлар фойдасига 3 миллион сўмдан кўпроқ пул ундириб олинди.

Судларнинг гражданларга қарашли бўлган уйларни бузиш билан боғлиқ низоларни ҳал қилишда қонунларни қўллаш практикасини олий суд пленумида муҳокама қилиш натижасида гражданларни уйларидан қонунсиз равишда кўчириб чиқариш ва уларнинг уйларини ваколатли органнинг рухсатисиз бузиб ташлаш ҳоллари якка-ёлғиз эмаслиги аниқланди. Бу ҳақда биз Ўзбекистон ССР Министрлар Советига ахборот бердик. Республика олий суди пленумининг гражданлик ва жиноий ишлар бўйича юқорида келтирилган қарори ва бошқа қарорлари СССР олий суди ва Юстиция министрлиги томонидан маъқулланди. Бироқ олий суд пленумига судлар томонидан жиноий ва гражданлик ишларини қараб чиқишнинг сифати масалалари ҳали кам киритилаётганлиги кўрсатиб ўтилди. Бу ишнинг сифати пастлигича қолиб келмоқда.

Олий суднинг республикада суд фаолияти сифатини оширишга қаратилган аналитик иши бу иш натижаларини олий суд пленумида қараб чиқиш билангина чекланиб қолгани йўқ. Ҳаммаси бўлиб ҳисобот даврида жиноий ва гражданлик ишларининг энг муҳим категориялари бўйича суд практикаси 64 марта умумлаштирилди, қуйи судларга тегишли обзорлар юборилди, партия ва совет органларига ахборотлар берилди. Тартиббузарликларни бартараф этиш, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш тўғрисида манфаатдор министрликлар ва идораларга 34 та тақдимнома киритилди.

Бироқ, умуман олганда, аналитик ишнинг савияси бизни қаноатлантирмайди, ушбу масаладаги камчиликлар секин бартараф этилмоқда. Прокуратура ва Ички ишлар министрлиги билан ишларни мувофиқлаштириш бўш амалга оширилмоқда, айрим умумлаштиришларда чуқур хулосалар ва конкрет таклифлар йўқ. Мана шу муҳим йўналишда ишни қайта қуриш учун қандай чоралар кўрилмоқда?

Анча кўп муаммолар ҳуқуқни муҳофаза қилувчи бошқа органлар билан биргаликда ўрганилмоқда ва ўрганиш планлаштирилмоқда.

Одатда барча умумлаштиришлар олий суд аппарати кучи билан область судлари ва уларга тенглаштирилган судларни жалб қилмаган ҳолда амалга оширилмоқда, планларнинг ўзлари ҳам анча ихчам бўлиб қолмоқда ва энг муҳим масалаларни ҳал қилишга бағишланмоқда. Олий суднинг яқин орада бўладиган пленумларида гиёвандликка қарши курашни кучайтириш, гражданларнинг ҳимояга бўлган ҳуқуқини таъминлаш, судларнинг уй-жой қонунларини бажаришлари тўғрисидаги масалалар қараб чиқилади. Биз жиноий ва гражданлик ишларини кўриб чиқиш вақтида судлар гражданларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатлари ҳимоя этилишини таъминлашлари масаласига яна бир бор мурожаат қиламиз.

Ўртоқлар! Республика партия, совет ва ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлари томонидан салбий ҳодисаларни бартараф этиш, социал адолат принципини қарор топтириш соҳасида амалга оширилган жуда катта иш талон-торож, порахўрлик, қўшиб ёзишлар билан шуғулланган кўп сонли мансабдор шахсларни фош қилишга олиб келди. Судлар экономикага жуда катта зарар келтирган ва пахта билан боғлиқ бўлган 800 дан ортиқ ишни қараб чиқдилар.

Ана шундай шароитда республика олий суди кенг ошкор бўлган бир қанча актуал ва мураккаб ишларни юргизишни ўз зиммасига олишни зарур деб топди. Бу ишларни зарур профессионал даражада қараб чиқиш, уларнинг қонуний суратда ҳал қилинишини таъминлаш, судда кўриб чиқиш натижалари ҳақида жамоатчиликни хабардор қилиш муҳим эди.

Ана шундай ишлар жумласига жуда кўп миқдорда талон-торож қилганлиги, порахўрлиги ва пахта тайёрлаш вақтида қўшиб ёзганлиги учун олий суд томонидан олий жазо чорасига ҳукм қилинган Шаҳрисабз район партия комитетининг собиқ биринчи секретари Холиқов ишини; район ва колхозларнинг бошқа раҳбарлари билан биргаликда (жами 40 киши) талон-торожлар ва қўшиб ёзишларни ташкил этган Жомбой район партия комитетининг собиқ биринчи секретари Умурзоқов ишини; Навоий область ижрокомининг собиқ раиси, катта ўғри ва порахўр Асадов ишини; ҳисобга олинмаган маҳсулот чиқариш йўли билан давлатнинг юз минг сўмлаб маблағларини талон-торож қилиб юборган «Гўзал» бирлашмаси собиқ ходимларининг ишини киритиш мумкин. ГАИ хизмати бошлиғи Йўлдошевни ўлдиришни уюштирган Тошкент шаҳар ижрокоми ички ишлар бошқармасининг собиқ ГАИ бошлиғи Жонзоқов олий жазо чорасига ҳукм қилинди. Бухоро область ижрокоми ички ишлар бошқармасининг собиқ раҳбарлари порахўрлик учун узоқ муддатга озодликдан маҳрум этишга ҳукм қилиндилар.

Ҳаммаси бўлиб кейинги уч ярим йил ичида олий суд биринчи инстанция бўйича 153 шахс хусусидаги 19 жиноий ишни кўриб чиқди. (Олдинги беш йилликда 235 шахс хусусидаги 30 иш кўриб чиқилган эди). Бундан ташқари узоқ вақт мобайнида узил-кесил ҳал қилинмай келган 25 та мураккаб гражданлик иши кўриб чиқилди.

Ҳукмлар ва қарорларнинг аксарият кўпчилиги олий суд томонидан қонуний ва асосли равишда чиқарилди. Ҳисобот даврида СССР олий суди бизнинг бир кишига нисбатан чиқарган ҳукмимизни бекор қилди; гражданлик ишларига доир қарорлар бекор қилинмади ва ўзгартирилмади. Ҳуқуқбузарликларни содир қилишга ёрдам берувчи сабаблар ва шарт-шароитларни бартараф этиш мақсадида 30 дан ортиқ хусусий ажрим чиқарилди. Ҳар тўрт ишнинг биттаси жойларга бориб ўтказилган суд мажлисларида қараб чиқилди.

Шу билан бирга биринчи инстанция бўйича кўриб чиқилган ишларнинг умумий миқдори ҳали ҳам жуда оз бўлиб, республика Олий Совети Президиуми бунга бизнинг эътиборимизни қаратди.

Кўп миқдордаги «пахта» ишларининг кассация ва назорат тартибида кўриб чиқиш учун бизга юборилганлиги, олий суд аппаратида нагрузкани бир неча баравар ошириб юборди, бу эса, шубҳасизки, биринчи инстанция бўйича олиб бориладиган ишга ҳам таъсир кўрсатди. Бироқ бунда раҳбарларнинг ҳам, олий суд раиси сифатида менинг ҳам катта камчилигимиз бор, Аҳволни тузатиб олиш чоралари кўрилмоқда. Ҳозирги вақтда олий суд томонидан еттита мураккаб жиноий иш юргизиш учун қабул қилиб олинди, яна бир қанча ишларнинг келиши кутилмоқда.

Олий суднинг энг муҳим вазифаларидан бири судлар йўл қўйган хатоларни оперaтив суратда бартараф этишдан, тўғри суд практикасини ташкил этишдан иборатдир.

Уч ярим йил ичида кассация тартибида 7671 шахс хусусидаги 2619 жиноий иш текшириб чиқилди, бу эса аввалги беш йилликдаги ҳамма ишларга қараганда салкам икки баравар кўпдир. Умуман олганда, ишларни кассация тартибида кўриб чиқиш соҳасидаги тадбирлар СССР олий суди ва Юстиция министрлиги томонидан сифатли деб топилди, унинг ҳажми катта эканлиги кўрсатилди.

Олий суд ишларни кассация тартибида қайтадан кўриб чиқар экан, асоссиз ҳукм ва ажрим чиқарилган ҳолларнинг биронтасини ҳам эътиборсиз қолдирмасликка, енгил ёки ҳаддан ташқари қаттиқ жазо чоралари белгиланишига йўл қўймасликка ҳаракат қилди.

Область судлари ва уларга тенглаштирилган судлар ишининг сифатига бу қадар диққат-эътибор билан қаралиши тасодифий эмас эди. Натижалар шундан далолат берадики, бу судлар қонунчилик ва гражданларнинг ҳуқуқлари кўплаб бузилишига йўл қўймоқдалар.

Айбсизлик презумпцияси принципини, ҳимоя ҳуқуқини инкор этиш, далилисботларни баҳолашга расмиятчилик билан ёндашиш, дастлабки терговнинг каттакичик камчиликларига тоқат билан қараш олий суд область судларининг деярли 1400 шахс хусусидаги ҳукмларини ёки қараб чиқилган барча ишларнинг 17 поцентини бекор қилишига сабаб бўлди. Бу ишларнинг ҳар бири инсон тақдири билан, кўп сонли адолатли шикоятлар билан ва, қолаверса, одил судловимизнинг обрў-эътибори билан боғлиқдир.

«Пахта» ишлари бўйича жиноятларнинг иккинчи даражали қатнашчиларини, келтирилган зарарнинг ўрнини ихтиёрий равишда қоплаган, шахсан ўзлаштириш мақсади бўлмаган кишиларни озодликдан маҳрум қилмаслик зарур деб топилди. Бунинг натижасида биз деярли 900 кишининг жазосини енгиллатдик, шу билан бирга 486 кишининг озодликдан маҳрум қилиш жазоси бошқа жазо чоралари билан алмаштирилди.

Область судлари томонидан гражданлик ишларнинг кўриб чиқишнинг сифати ҳам яхши эмас. Бу ишлар бўйича ўрта ҳисобда ҳар беш қарорнинг биттаси бекор қилинмоқда.

Ҳукм ва қарорлар чиқариш чоғида йўл қўйилган хатолар сони кўплиги бўйича Ўзбекистон судлари мамлакатда охирги ўринлардан бирида туради.

Бунинг сабаби шундаки, унча катта амалий тажрибага эга бўлмаган кўпгина судьяларнинг профессионал тайёргарлиги етарли эмас.

Область судлари ва уларга тенглаштирилган судларнинг Советлар сессияларидаги бўлажак ҳисоботлари уларнинг одил судловни юритишдаги ишларини яхшилашга кўмаклашади, деб ўйлаймиз.

Республика олий суди қуйи судлар ишининг сифатига кўрсатаётган таъсир ҳам етарли даражада самарали бўлмади. Ўзбекистон ССР Олий Совети Президиумининг қарорларида кўрсатиб ўтилган ушбу масаладаги муҳим камчиликларни биз ҳали сусткашлик билан бартараф этаётирмиз. Қуйи судларга амалий ёрдам кўрсатиш соҳасидаги фаолиятни сифат жиҳатидан яхшилаш керак, бу соҳадаги иш республика Юстиция министрлиги билан бўш уйғунлаштирилди, қонунни бузаётган ходимларни жавобгарликка тортиш масалалари ҳамма вақт ҳам принципиал қилиб қўйилгани йўқ.

Ана шуларни ҳисобга олиб, Юстиция министрлиги билан биргаликда қуйи судларга амалий ёрдам кўрсатиш плани ишлаб чиқилди ва у ҳозир бажарилмоқда, ҳар бир ходимнинг топширилган иш учун шахсий масъулияти оширилди. Ўзбекистон ССР Олий суди пленуми қарорларининг тўплами чиқарилди.

(Давоми 3-бетда).

ЎЗБЕКИСТОН ССР ОЛИЙ СУДИНИНГ ФАОЛИЯТИ ТЎҒРИСИДА ҲИСОБОТ

(Боши 2-бетда).

Ишларни қараб чиқиш соҳасида йўл қўйилган хато ва камчиликлар республика олий судида ҳам бартараф қилинган эмас. Биз буларга танқидий баҳо бериб, олий суд раҳбарлари, президиум аъзолари ташкилотчилик иши савиясини ва ўз ишларининг сифати учун суд аъзоларига талабчанликни доимо ошириб боришлари зарурлигини тушунамиз.

Бир қанча ишлар бўйича нотўғри қарорлар қабул қилинган, судлар йўл қўйган катта-катта хатолар эътиборсиз қолдирилган. Олий суд чиқарган ҳамда унинг президиуми ва пленуми тузатган асоссиз ажримлар сони камайиш у ёқда турсин, балки кўпайди. Бу эса, бир томондан, шу давр ичида қараб чиқилган ишларнинг умумий сони кескин ошганлиги билан, суд практикасидаги баъзи ўзгаришлар билан ҳам, шунингдек ишларни юзаки ўрганиш ва тайёрлаш билан, олий суднинг бир қанча аъзолари етарли профессионал тайёргарликка эга эмасликлари билан ҳам боғлиқдир. Ҳозирги вақтда олий суд аппаратида вақти-вақти билан предметлар бўйича семинарлар ўтказилмоқда, ишни яхшироқ ташкил этиш мақсадида жиноий ва гражданлик ишлари бўйича суд коллегияларининг раислари лавозими жорий этилди.

Республикада 30—40-йилларда ва 50-йилларнинг бошларида репрессия қилинган шахсларга нисбатан ишларни қайта кўриб чиқиш юзасидан катта ишларни бажариш лозим. Ана шу ишлар ҳукм этилганларнинг ёки уларнинг қариндошларининг шикоятлари бор-йўқлигидан қатъий назар текшириб чиқилади. Ҳозирдаёқ бу ишлар авж олдирилган бўлиб, у сталинизм йилларида асоссиз азият чеккан минглаб гражданларнинг яхши номини тиклаш билан боғлангандир.

Судлар йўл қўйган хатоларни, сансалорликни бартараф этиш кўп жиҳатдан партиянинг гражданлардан келган хатлар, аризалар ва шикоятлар билан ишлаш тўғрисидаги талабларни аниқ бажаришга боғлиқдир. Ўзбекистон ССР олий судига ҳар йили судлар қабул қилган қарорлар устидан кўплаб шикоятлар келмоқда. Шу билан бирга уларнинг сони камаймаётир. Ҳисобот даврида деярли 34 мингта шикоят тушган бўлиб, уларни текшириш учун 330 жиноий ва гражданлик ишлари талаб қилиб олинди ва ўрганилди, шулардан 1812 таси бўйича протест билдирилди. Шуни айтиш кифояки, олий суд раҳбарларининг протести бўйичагина асоссиз ҳукм қилинган 62 граждан батамом оқланди, деярли 700 иш бўйича ҳукмлар ва 300 иш бўйича қарорлар бекор қилинди.

Шу билан бирга шикоятлар билан ишлаш даражасини ҳали етарли деб бўлмайди. Сансалорлик, нотўғри жавоб бериш фактлари юз бердики, булар гражданларнинг адолатли таъналарига сабаб бўлмоқда. Яқинда шикоятлар билан ишлаш олий суд президиумида муҳокама қилинди ва қониқарсиз деб топилди. Ташкилий хулосалар чиқарилди, камчиликларни бартараф этиш юзасидан конкрет чора-тадбирлар белгиланди. Гражданларни қабул қилиш учун янги хоналар жиҳозланди. Олий суд раҳбарлари гражданларни ҳар куни қабул қиладиган бўлдилар. Шу йилнинг ўзидагина олий судда 2200 граждан қабул қилинди.

Бизнинг ишимиздаги камчиликлар маълум даражада кадрлар масаласи билан боғлиқдир. Кадрларни танлашда ёш ходимлар билан тажрибали ходимлар энг мақбул даражада уйғунлашишига эриша олмадик. Олий суд аъзоларининг деярли ярми ҳозирги лавозимида уч йилгача иш стажига эга, бир қанча ходимлар пенсия ёшига етган. Кадрларни қайта тайёрлаш планлари ҳамма вақт ҳам бажарилаётгани йўқ, резерв кадрлар билан ишлаш яхшиланиши керак.

Кадрлар билан ишлашдаги камчиликлар, биринчи навбатда, олий суд раҳбарлари ва президиуми ишидаги камчилик бўлиб, яқинда Ўзбекистон ССР Олий Совети Президиуми ўтказган текшириш жараёнида билдирилган тавсиялар уларни самарали бартараф этишга ёрдам бериши шубҳасиз.

Ўртоқлар! Бугун биринчи марта республика Олий Совети сессиясида ишимиз якунларининг муҳокама қилиниши шубҳасиз Ўзбекистон ССР олий суди коллективи учун катта ва муҳим воқеадир. Бу муҳокамага тайёрланар эканмиз, биз мавжуд камчиликларни умумлаштирдик, олий суд пленумида гражданлик ва жиноий ишлар бўйича судлов коллегияларининг фаолиятини муҳокама қилдик, президиумда бошқа бўлинмаларнинг ишини тингладик. Ишларнинг аҳволи цех партия ташкилотларида ва партия ташкилотининг ҳисобот-сайлов йиғилишида ҳам қараб чиқилди. Ўтказилган бевосита текшириш жараёнида ҳам кўпгина камчиликлар бартараф қилинди.

КПСС Марказий Комитети Сиёсий бюросининг шу йил 3 ноябрь куни бўлиб ўтган мажлисида таъкидланганидек, қонунчиликни ва социал адолатни қарор топдиришда, гражданларнинг ҳуқуқларини ва давлатнинг манфаатларини ҳимоя қилишда судларнинг ролини ошириш қайта қуриш вазифаларини ҳал этишда принципиал аҳамиятга эга бўлиб, социалистик ҳуқуқий давлатни барпо этишнинг асосий шарти, деб қаралиши керак.

Ўзбекистон ССР олий суди олдида конкрет вазифалар турибди, булар республикада қонунчиликка оғишмай риоя этилишини таъминлаш, қайта қуришда актив қатнашиш, одил судловни амалга ошириш сифати ва самарадорлигини оширишдан иборатдир. Депутат ўртоқлар, сизларни ишонтириб айтишга рухсат бергайсизки, республиканинг олий суд органи бу вазифаларни уддалай олади.

Пахтакор районидаги «Самарқанд» совхози чорвадорлари давлатга сут сотиш планини муддатидан бир ярим ой аввал бажардилар. Тармоққа ғамхўрлик ва эътибор кучайтирилгани, моллар зоти яхшиланиб, озуқа рационни бойитилгани, сут-товар фермаси ходимларига қулай шароитлар яратиб берилгани ютуқ омили бўлди.

СУРАТДА: илғор сигирсоғар Маҳбуба Абдуллаева. У қарамоғидаги 24 бошговмишнинг ҳар биридан кунига 8—9 килограммдан сут соғаяпти.

У. ҚЎШВОҚОВ фотоси.

ИЛМИЙ ИМКОНИЯТЛАР — АГРОСАНОАТ КОМПЛЕКСИГА

КРАСНОДАР, 17 ноябрь. (ТАСС). Краснодарда ўтказилган Бутуниттифоқ илмий-амалий конференциясида мамлакат агросаноат комплексига илмий хизмат кўрсатишни такомиллаштириш тадбирлари муҳокама қилинди.

Анжуманда агросаноат комплекси илмий-тадқиқот институтларининг директорлари, республика, ўлка ва область илмий таъминот марказларининг, илмий-ишлаб чиқариш ва ишлаб чиқариш системаларининг, базавий хўжаликлар ва корхоналарнинг раҳбарлари, олий ўқув юртларининг ректорлари, қардош мамлакатларнинг олимлари, СССР Агросаноат давлат комитети, агросаноат комплекси министрликлари ва идоралари, СССР иқтисодий идораларининг раҳбарлари ҳамда мутахассислари, КПСС Марказий Комитети ва СССР Министрлар Советининг масъул ходимлари иштирок этдилар.

Конференция ишида КПСС Марказий Комитети Сиёсий бюросининг аъзоси, КПСС Марказий Комитетининг секретари В. П. Никонов қатнашди.

Конференцияни СССР Агросаноат давлат комитети раисининг ўринбосари, ВАСХНИЛ президенти академик А. А. Никонов очди ва доклад қилди. У КПСС Марказий Комитети ва СССР Министрлар Советининг «Мамлакат агросаноат комплекси тараққиётини илмий жиҳатдан таъминлашни такомиллаштириш ҳақида»ги қароридан сўнг аграр фанда сезиларли ўзгаришлар рўй берганлигини таъкидлади. Бу фан биринчи маротаба нафақат қишлоқ хўжалигига, балки умуман агросаноат комплексига хизмат кўрсатадиган бўлди. Республикалар, ўлкалар ва областларда илмий таъминот марказлари шаклланди, ишлаб чиқариш ва илмий-ишлаб чиқариш тармоқлари фаолият кўрсатмоқда.

Докладчи асосий эътиборни қайта қуриш шароитларида фан-техника тараққиётини жадаллаштириш масалаларига қаратди.

Шу билан бирга илмий муассасалар ихчам фермалар учун механизациялаштирилган технологияларни сусткашлик билан ишлаб чиқмоқдалар. Ваҳоланки бундай фермаларнинг ижарачилари ва оилавий хўжаликлар ана шундай технологияга муҳтожлик сезишмоқда. Олимлар қайта ишлаш саноати ҳақида алоҳида ғамхўрлик кўрсатишмаяпти. Илмий кадрлар тайёрлашни тубдан яхшилаш керак.

ВАСХНИЛ президенти илмий коллективлар кучи билангина ҳал қилиниши мумкин бўлмаган муаммолар мавжудлигини айтди. Масалан, фаннинг моддий-техника базасини мустаҳкамлаш суръатлари ҳозирча талаб даражасида эмас. Батамом янги илмий ускуналар, автоматлаштириш воситалари, асбоблар, кичик ҳажмли ва селекция техникасини ишлаб чиқариш юзасидан КПСС Марказий Комитети ҳамда СССР Министрлар Советининг топшириқлари бажарилмаяпти.

Агросаноат комплексига доир барча муаммолар ижросига доимий равишда, комплекс тарзда ёндашувгина тармоқ ишлаб чиқаришини муваффақиятли ривожлантириш имконини яратади, деди конференцияда сўзга чиққан «Нива Ставрополья» илмий-ишлаб чиқариш бирлашмаси бош директори, ВАСХНИЛ мухбир аъзоси Л. Н. Петрова. «Подмосковское» агросаноат бирлашмасининг раиси, ВАСХНИЛ мухбир аъзоси В. А. Стародубцев ҳозирги замон агросаноат ишлаб чиқаришини интенсивлаштириш мазкур бирлашмада амалга оширилишига фан муваффақиятларини дадил қўлланиш, институтлар билан ижодий алоқалар ўрнатиш катта ёрдам кўрсатганлигини таъкидлади.

Липецк областидаги «Рапс» илмий-ишлаб чиқариш бирлашмасининг директори, қишлоқ хўжалиги фанлари кандидати И. В. Артемов фан ва ишлаб чиқариш интеграцияси нақадар чексиз имкониятларга эга эканлиги хусусида далиллар келтириб гапирди.

Конференция меҳмонлари — Венгрия, Чехословакия, Болгария, ГДР, Польша қишлоқ хўжалиги академияларининг раҳбарлари, олимлар ўз нутқларида мазкур мамлакатларда агросаноат комплексининг илмий таъминотини йўлга қўйиш тажрибалари билан ўртоқлашдилар.

Конференцияда КПСС Марказий Комитети Сиёсий бюросининг аъзоси, КПСС Марказий Комитетининг секретари **В. П. Никонов** сўзга чиқди.

Яқиндагина Орёлда уюштирилган Бутуниттифоқ кенгаши ўз ишини тамомлади. Унда Бутуниттифоқ XIX партия конференциясининг мамлакатимиз аҳолисини озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлаш ҳақидаги қарорлари ижросини қайта қуришнинг ҳозирги босқичида биринчи навбатда партиявий-сиёсий жиҳатдан таъминлашнинг аҳволи ҳақидаги масала муҳокама этилди. У КПСС Марказий Комитетининг февраль пленумига тайёргарлик йўлидаги одим бўлиб, худди ана шу пленумда КПССнинг ҳозирги аграр сиёсати вазифаларини белгилаб олиш кўзда тутилмоқда. М. С. Горбачев Орёлда сўзлаган нутқида таъкидлаганидек, биз айни пайтда ана шу масалалар юзасидан олимлар, мутахассислар, меҳнат коллективларининг вакиллари билан маслаҳатлашмоқдамиз, шу тариқа бўлажак пленум қарорлари амалий ҳаракатга чорловчи ҳужжатлар сифатида хизмат қилишига эришмоқчимиз.

Шундан олдин КПСС Марказий Комитетида агросаноат комплексида ижарачилик муносабатлари бўйича амалий тажрибалар тўплаган қишлоқ меҳнаткашларининг вакиллари билан учрашувлар ўтказилди. Октябрь ойида қишлоқда иқтисодий муносабатларни такомиллаштириш муаммоларига доир кенгаш бўлиб ўтди, унда нафақат кўп йиллик тажрибаларга эга бўлган, шу билан бирга изланишлар, янгиликлар ҳиссини тезроқ сезадиган колхоз раислари, совхозларнинг директорлари, ижарачилар қатнашдилар. Шу ойнинг бошида агросаноат комплекси моддий-техника базасини такомиллаштириш муаммолари бўйича марказий министрликлар ва идоралар раҳбарлари билан суҳбат уюштирилди. Бунда янги машиналар, системалар, бошқа ускуналар билан озиқ-овқат ва қайта ишлаш саноатини таъминлашнинг аҳволи чуқур, жиддий танқид қилинди. Маълумки, маҳсулотнинг анча қисми далалардан, фермалардан истеъмолчига етиб боргунча нобуд бўлмоқда. Айтайлик мева, сабзавот ва картошканинг учдан бир ҳиссаси бой берилмоқда. Сут ва гўшт саноатида маҳсулот сифатига беҳад путур етаётир.

Яқин пайтларда агросаноат комплекси бошқа муаммоларини муҳокама этиш мақсадида яна бир қанча учрашувлар ўтказиш кўзда тутилмоқда. Машинасозлик конструкторлари билан жиддий гап-сўз бўлади. Бунда биз агросаноат комплексида фан-техника тараққиётини таъминлашга қўшадиган ҳиссасини кўпайтириш вазифаси зиммасига юкланган таниқли олимлар, конструкторлар фикр-мулоҳазаларини эшитишни кўзда тутмоқдамиз.

КПСС Марказий Комитети секретари аграр фаннинг бутун куч-ғайратини йўналтириш зарур ҳисобланган масалаларга эътиборни қаратди. Булар нафақат бугунги талаб-эҳтиёждан, шу билан бирга жаҳон фани тараққиёти тенденцияларидан келиб чиқади.

Агросаноат комплексида хўжалик механизмини такомиллаштириш, меҳнаткашни ишлаб чиқариш воситаларидан бегона қилиб қўядиган тўсиқларни бартараф этувчи иқтисодий шароитларни вужудга келтириш зарур. Янги иқтисодий муносабатларни ишлаб чиқаришнинг прогрессив технологияларини ўзлаштириш билан маҳкам боғлаш талаб этилади.

Олға томон янада дадил ҳаракат қилиш мақсадида ишлаб чиқариш кучларининг сифат ўзгаришини таъминлаш, фан-техника тараққиётини тезлаштириш лозим.

Агросаноат ишлаб чиқаришини ҳар жиҳатдан интенсивлашда ҳозиргача амалда бўлган йўналишлар, айтайлик механизациялаш, мелиорациялаш, химиялаштириш воситалари билан бирга фан ва техниканинг, аввало биотехнология, генлар инженерияси, микробиология, электронлаштириш, компьютерлаштириш сингари омиллардан дадил фойдаланиш талаб этилади.

Ишлаб чиқаришда фан-техника ютуқларини, илғорлар тажрибасини кенг қўлланишнинг иқтисодий ҳамда ташкилий усулларини такомиллаштириш, уларни қадамба-қадам қўлланиш лозим.

Кадрлар, жумладан раҳбарлар, мутахассислар, илмий ходимлар, оммавий касб эгаларини тайёрлаш ҳамда қайта тайёрлаш системасини тубдан ўзгартириш зарур. Барча ишлаб чиқариш ва илмий бўлинмаларни ишлаб чиқаришни моҳирона юрита биладиган, фанни янги шароитларда ривожлантира оладиган кадрлар билан мустаҳкамлаш катта аҳамиятга эга.

Агросаноат комплексида илмий таъминотни такомиллаштириш бўйича партия ва ҳукумат кўрган чоралар аграр фаннинг активлиги ошаётганида аллақачон намоён бўлмоқда, дея сўзини давом эттирди нотиқ. Республикалар, ўлкалар ва областларда тузилган илмий таъминот марказлари, илмий-ишлаб чиқариш бирлашмалари, ўқув-илмий-ишлаб чиқариш комплекслари ҳамда системалари янгича ҳаракат қила бошладилар. Хўжалик ҳисоби ва ўзини-ўзи маблағ билан таъминлаш фанни қайта қуришнинг, илмий коллективларни, алоҳида олинган айрим олимларни ўз ишларининг пировард натижасидан манфаатдорлигини оширишнинг асосий омиллари сифатида эътибор қозонмоқда.

Бироқ кўпгина илмий муассасалар ва олий ўқув юртларида белгиланган тадбирларни рўёбга чиқаришда сусткашлик, шошилмаслик, умуман лоқайдлик ҳоллари рўй бермоқда. Бунда кўп нарса илмий муассасаларнинг, хўжалик ва партия органларининг раҳбарларига боғлиқ. Яширишнинг нима ҳожати бор: кўпгина ўртоқлар марказдан кимдир келади-да, ишимизни ташкил этиб беради, ресурслар ажратади, ана шунда ишларимиз силлиққина олға силжийди, деб ўйлайдилар. Бу мутлақо бўлмағур йўл. Аслида эса ҳужумкорлик, ташаббускорлик, аниқ-равшан амалий ҳаракатлар керак бизга. Аграр фанни қайта қуриш бўйича Кубанда бирмунча тажриба тўпланган. Бу ерда илмий муассасалар куч-ғайрати, хўжаликлар раҳбарлари ва мутахассисларининг, агросаноат ходимларининг, партия ва совет органларининг кенг иштироки туфайли ишлаб чиқаришнинг барча асосий тармоқларини қамраб олувчи фан-техника комплекс программалари ишлаб чиқилган. Илмий-ишлаб чиқариш ва ишлаб чиқариш системалари жумласига хўжаликлар ҳамда қайта ишлаш корхоналарининг учдан икки қисмидан кўпроғи шартномалар асосида, хўжалик ҳисоби шароитларига мувофиқ дадил қўшилди.

Одамларни ўқитиш биринчи ўринга қўйилди. Кадрларни тайёрлаш ҳамда қайта тайёрлашнинг 2000 йилгача бўлган программаси ишлаб чиқилди. Узлуксиз ўқитишнинг районлар ва соҳалар бўйича тармоқлари тасдиқланди, Кубань қишлоқ хўжалиги институти ҳузурида эса «Кубанагропромкадри» илмий-ишлаб чиқариш комплекси вужудга келтирилди, унинг ихтиёрига ҳамма олий ўқув юртлари, техникумлар, ҳунар-техника билим юртлари, курс-комбинатлар берилди.

Украина, Белоруссия, шунингдек Липецк, Белгород, Курган, Ростов, Днепропетровск, Ивано-Франковск, Витебск ва бошқа областларда аграр фанни қайта қуришда дастлабки муваффақиятлар қўлга киритилди.

КПСС Марказий Комитети секретари фан билан ишлаб чиқариш алоқасини мустаҳкамлаш муаммоларига алоҳида эътибор қилди. У КПСС Марказий Комитети илмий муассасалар, олий ўқув юртлари, хўжаликлар ва корхоналарнинг кооператив тарздаги фаолиятларига беқиёс аҳамият бераётганини таъкидлади. Бунда илмий-ишлаб чиқариш ва ишлаб чиқариш системалари алоҳида ўрин тутади. Уларнинг ёрдами туфайли янги технологияларни тезроқ ишлаб чиқиш, такомиллаштириш, кооператив ҳаракатга қўшилган ҳар бир хўжаликка бу янгиликларни жорий этишда кўмаклашиш, ишлаб чиқариш самарадорлигини қисқа муддатда ошириш имкони яратилмоқда. Курган ва Днепропетровск областларида, Молдавия ССРда маккажўхоричилик, Ростов областида кунгабоқар, Липецк ва Ивано-Франковск областларида рапс, Тернополь областида гречиха, Закарпатье областида боғдорчилик бўйича илмий-ишлаб чиқариш системалари яхши самара бермоқда. Мамлакат бўйича мингдан ортиқ илмий-ишлаб чиқариш ва ишлаб чиқариш системалари тузилди. Улар 12 мингдан зиёд хўжаликлар ва корхоналарни бирлаштирган. Бироқ қатор республикалар ва областларда бундай уюшмаларни тузишга расмиятчилик билан қаралмоқда. Кўп жойларда улардаги хўжалик ҳисоби бўлинмалари мутахассислар билан тўласинча таъминланмаган, бу эса самарали ишлашга тўсқинлик қилмоқда, хўжаликларни материал ресурслари билан таъминлаш дуруст уюштирилмаган.

РАПОлар кооператив агросаноат бирлашмаларига айланаётган, хўжаликларда мутахассислар сони қисқараётган шароитларда хўжалик ҳисоби бўғинларини кадрлар билан мустаҳкамлаш катта аҳамиятга эга. Бундай мутахассислар нафақат маслаҳат беришлари, шу билан бирга мажбурият шартларининг ижроси учун ўзларини масъул деб ҳисоблашлари керак.

СССР Агросаноат давлат комитети ва ВАСХНИЛ илмий-ишлаб чиқариш бирлашмалари ишини яхшилашга алоҳида эътибор билан қарашлари керак. Бундай бирлашмалар 170 тадан зиёдроқдир. Тажрибадан маълум бўлишича, худди ана шундай бўлинмаларда «тадқиқот — тавсия — қўлланиш» системасида жиддий силжишларга эришиш мумкин. Лекин аксарият бирлашмалар расмиятчилик учунгина тузилганлиги, уларни бошқарувчи илмий муассасалар шунчаки янги номга эга бўлиш билан чекланиб қолаётганликлари сезилмоқда. Илмий-ишлаб чиқариш бирлашмаларидан атиги 68 тасида конструкторлик бюролари ва тажриба корхоналари мавжуд. Бошқаларида ҳатто материал-техника базаси вужудга келтирилмаган. Бунинг оқибатида умумий иш олға силжимаётир.

СССР Агросаноат давлат комитети ва ВАСХНИЛ илмий-ишлаб чиқариш бирлашмаларини ягона система сифатида планлаштириш механизмини вужудга келтиришмаган, уларни асбоблар, ускуналар билан биринчи навбатда таъминлаш масалалари ҳал этилмаган, бундай бирлашмаларга лойиҳа-конструкторлик ҳужжатларини келишиб олиш ҳуқуқи берилмаган.

Олий ўқув юртлари негизида тузилган ўқув-илмий ишлаб чиқариш комплексларига ҳам катта аҳамият бериш керак. Бунда ҳам материал-техника базасини вужудга келтириш лозимки, бу база таълим жараёни ҳамда фан самарадорлигини оширишга хизмат қиладиган бўлсин.

Район ва тармоқ базавий хўжаликлари ҳамда корхоналари агросаноат комплексида фан-техника тараққиётини таъминлаш ташаббускорлари сифатида майдонга чиқишлари лозим. Бунда ижобий тажриба бор. Масалан, Волгоград областидаги «Волга-Дон» базавий хўжалигини олиб қарайлик. Бу ерда сабзавотчилик илмий-тадқиқот институти ўз бўлинмасига эга бўлиб, у сабзавотчиликда қўлланиладиган машиналарни такомиллаштириш билан шуғулланади. Хўжалик мутахассислари билан ҳамкорликда сабзавот экинларини парвариш қилувчи машиналар комплекси вужудга келтирилдики, бу механизмлар юксак самара бермоқда. Хўжаликда кадрларни ўқитиш, интенсив технологияларни қўлланиш намунали уюштирилган. Мазкур базавий хўжалик тажрибаси кенг тарғиб этишга лойиқдир.

ВАСХНИЛ ҳузурида тузилган тармоқ илмий комплекслари агросаноат ишлаб чиқариши муаммоларини тадқиқ этишда алоҳида роль ўйнашлари зарур. Ветеринария, ўсимликлар ҳимояси, ўрмонлар мелиорацияси, ўрмончилик комплекслари фаол иш олиб бормоқдалар. Лекин умуман тармоқ илмий комплексларининг шаклланиши сустлигича қолмоқда. ВАСХНИЛ, бошқа идоралар бундай бўлинмаларни бюрократларча ишловчи органларга айлантирмоқчи бўлаётганликларини, уларнинг бошини иккинчи даражали масалалар билан банд этишга интилаётганликларини кўрсатувчи далиллар ҳам йўқ эмас.

Аграр фаннинг иш кўриши билан боғлиқ янги иқтисодий механизмни ўзлаштириш, уни тўла хўжалик ҳисобига ва ўзини ўзи маблағ билан таъминлашга ўтказиш муаммоларига тўхталар экан, нотиқ бундай принципларга СССР Агросаноат давлат комитети бўйича ишлашга илмий-тадқиқот муассасаларининг ярмидан камроқ қисми кўчганлигини айтди. СССР Агросаноат давлат комитети, агросаноат комплекси министрликлари ва идоралари, иттифоқдош республикалар Агросаноат давлат комитетлари бюджет маблағлари, корхоналарнинг даромадлари, экинларнинг сортлари ва молларнинг зотлари яратилиши, элита уруғларни, кўчатларини сотиш ва ҳоказолар ҳисобига келадиган тушумдан ишлаб чиқаришни, фанни, техникани ривожлантиришга хизмат қилувчи марказлаштирилган, тўлақонли фондни яратишлари керак. Бу эса маблағларни истиқболи порлоқ янги тадқиқотлар ва ечимлар йўлида самарали сарфлаш имконини беради. Илмий муассасалар ва олий ўқув юртларининг тегишли материал-техника базасини вужудга келтириш масалалари ҳам алоҳида эътиборни талаб этади.

Агросаноат комплексини илмий таъминлашни такомиллаштириш ҳақида сўз юритар экан, нотиқ халқаро кооперация ва бизнинг фанимиз интеграцияси, аввало социалистик ҳамкорлик доирасидаги алоқалар алоҳида роль ўйнашини қайд қилди. Ана шу йўналишда фан-техника тараққиёти комплекс программаси мавжуд бўлиб, унда биотехнология, химиялаштириш, электронлаштириш, интенсив технологияларни ва янги техникани ишлаб чиқиш муаммолари кўзда тутилган. Бу йўлдаги ечимларда барча қардош мамлакатларнинг олимлари фаол қатнашмоқдалар. Социалистик ҳамдўстлик мамлакатлари олимларининг кўп йиллик хизматлари туфайли меҳнатни ихтисослаштириш ва самарали тақсимлаш, экономикани ривожлантиришнинг қатор бош йўналишларини биринчи ўринга қўйиш мумкин бўлди.

Бироқ бу соҳада дастлабки қадамлар ташланди, холос. Биргаликдаги лабораториялар, ижодий коллективлар, фан-техника тараққиётини жадаллаштирувчи уюшмалар ҳали ҳам оз.

Кейинги икки йилда ҳамкорлик кўринишлари сезиларли даражада такомиллаштирилди ва соддалаштирилди. Олимлар ва меҳнат коллективларининг бевосита алоқалари самарали ўзаро ёрдамни кучайтириш юзасидан катта имкониятларни рўёбга чиқарди.

Ҳозирги шароитларда, деб сўзини давом эттирди В. П. Никонов, фан-техника тараққиётини жадаллаштирмасдан, янада самаралироқ технологияларни, механизациялаш ҳамда автоматлаштириш воситаларини ишлаб чиқмасдан туриб мамлакатни озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлаш вазифасини ҳал этиш имконияти йўқ. Нотиқ мамлакатдаги етакчи илмий марказларнинг кейинги йиллардаги фаолиятини муфассал таҳлил этди, уларнинг қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришига қўшаётган ҳиссаси етарли эмаслигини далиллар асосида исботлади. Булар, жумладан, Бутуниттифоқ пахтачилик илмий-тадқиқот институти, Украина суғориладиган деҳқончилик илмий-тадқиқот институти, Шимоли-ғарбий қишлоқ хўжалиги илмий-тадқиқот институти, Шимоли-шарқий қишлоқ хўжалиги илмий-тадқиқот институти, Бутунроссия соя илмий-тадқиқот институти, Сибирь озуқа илмий-тадқиқот институти, Бутунроссия қанд лавлаги илмий-тадқиқот институти, картошкачилик хўжалиги илмий-тадқиқот институти, Шимолий Кавказ боғдорчилик ва узумчилик илмий-тадқиқот институтига тегишлидир. Масалан, Бутуниттифоқ кибернетика илмий-тадқиқот ва лойиҳалаш-технология институти агросаноат комплексига қанақа ёрдам кўрсатмоқда, деган савол туғилади. У системали анализлар, ҳамма даражадаги ишлаб чиқаришни моделлаштириш билан боғлиқ туб тадқиқотларни ўтказиши керак. Бироқ бу коллектив ҳозиргача бирорта концепцияни ёки программани ишлаб чиққани, агросаноат комплексига тақдим этгани йўқ.

КПСС Марказий Комитети секретари илмий-тадқиқотларнинг ҳал қилувчи йўналишларини изоҳлаб берди. Иқтисод фани қишлоқ хўжалиги ва унга хизмат кўрсатувчи тармоқларни ривожлантиришнинг социал-иқтисодий тавсияларини тақдим этмоғи зарур. Ишлаб чиқариш муносабатларини такомиллаштириш, ўз-ўзини бошқаришнинг демократик асослари ҳамда принципларини, кооперациянинг, коллектив, оила ва ижара пудратининг турли шаклларини вужудга келтириш, ижтимоий ишлаб чиқариш билан шахсий хўжаликлар фаолиятини уйғунлаштириш, қишлоқни социал ривожлантириш муаммолари ечими ҳам ана шу фан гарданида турибди.

Деҳқончилик соҳасида тупроқ унумдорлигини ошириш, уни эрозиядан сақлаш, атроф муҳитини муҳофаза этиш, табиатдан унумли фойдаланиш энг муҳим масалалар бўлиб келди ва шундай бўлиб қолади. Тупроқ унумдорлигини бутун чоралар билан ошириш ишлаб чиқаришни интенсивлашнинг туб негизли йўналиши ҳисобланмоғи керак.

Чорвачилик соҳасида юқори маҳсулли ихтисослаштирилган қорамолчиликни вужудга келтириш тезлаштирилмоғи зарур. Чўчқачилик ва паррандачиликда ҳам шу йўлдан бориш керак. Қўйчиликда наслчилик ишларини яхшилаш талаб этилади.

Мелиорацияда тадқиқотларни яхшилаш ва фан ютуқларини кенг қўлланишни тубдан қайта қуриш лозим. Бунда комплекс мелиорациялашнинг янада самарали усулларини ишлаб чиқиш, капитал маблағлардан фойдаланишни такомиллаштириш, сув ресурсларини тежаш, суғоришнинг янги усулларини ишлаб чиқиш ва ҳоказолар эътиборда туриши шарт.

Қайта ишлаш саноатида фан-техника тараққиётини жадаллаштириш биринчи даражали вазифалар жумласига киради. Бунда олимларнинг куч-ғайратлари озиқ-овқат хом ашёсини қайта ишлаш, озуқабоп оқсиллар, глюкоза-мева ичимликлари ва бошқа маҳсулотлар ишлаб чиқаришни кўпайтиришга доир илмий тавсияларни тайёрлаб беришга қаратилмоғи лозим.

Маҳсулотни сақлашда тез совитувчи ва музлатувчи технологияларни ишлаб чиқиш, шамоллатиш жараёнини автоматик тарзда бошқариш, самарали полимер плёнкалардан фойдаланиш масалалари катта аҳамиятга эга. Юксак унумли поток ва роторли линияларни вужудга келтириш ҳамда қўлланиш жадаллаштирилмоғи зарур.

Хуллас, ўн учинчи беш йилликда қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини комплекс механизациялашни ниҳоясига етказишни мўлжаллаган ҳолда юксак самарали, ишончли техникани вужудга келтириш вазифаси қўйилмоқда.

Батамом янги негиздаги таг-тубли тадқиқотларга алоҳида аҳамият бермоқ керак. Биотехнология, генлар ва тўқималар инженерияси, шулар негизида ғоят самарали сортлар, гибридлар, молларнинг зотларини вужудга келтиришни тезлаштириш лозим. Агросаноат ишлаб чиқаришини электронизациялаш муаммолари ўз ечимини топмоғи шарт.

* * *

В. П. Никонов ва конференциянинг бошқа қатнашчилари Краснодар ўлкасида бўлганларида қатор илмий муассасаларни бориб кўрдилар, агросаноат комплексини илмий жиҳатдан таъминлаш ишлари қандай йўлга қўйилганлиги билан танишдилар, институтларнинг илмий ечимлари амалда жорий этилишини намойиш қилувчи кўргазмани кўздан кечирдилар.

Краснодардаги шоли ўриш комбайнлари заводида КПСС Марказий Комитети секретари янгидан яратилган «Кубань» комбайни билан қизиқди. Корхона мутахассислари ва ишчилари билан суҳбат жараёнида мазкур завод негизида нафақат шолини ўрувчи, балки уни қайта ишловчи кичик серияли техникани ишлаб чиқаришни йўлга қўйиш хусусида сўз борди. Социал масалаларга алоҳида эътибор берилди.

Венгрия, Чехословакия, Болгария, ГДР, Польша қишлоқ хўжалиги фанлари академияларининг раҳбарлари ва олимлари — конференция меҳмонлари билан суҳбат бўлиб ўтди.

В. П. Никоновнинг сафарида Краснодар ўлка партия комитетининг биринчи секретари И. К. Полозков, халқ депутатлари ўлка Совети ижроия комитетининг раиси Н. И. Кондратенко унга ҳамроҳлик қилдилар.

Оқшом файзи

Дам олиш саҳифаси

ШИФОБАХШ КОН

Оқтош туз кони Ўрта Осиёда ишлаб турган ош тузи конларидан бири бўлиб, яна бир хусусиятга, яъни шифобахшлик хусусиятига эга бўлди. Бу ерда Сурхондарё область 1-касалхонасининг аллергология бўлими стационари очилди. Кон дирекцияси тақдим этган бинода беморлар палаталари, врачлар кабинетлари, ошхона жойлашган. Портлаш натижасида ҳосил бўладиган майда туз заррачалари бу ерда шифобахш восита бўлиб қолди. Туз ана шундай портлатиш натижасида қазиб чиқарилмоқда.

Ҳамза номидаги Ленин орденли ўзбек давлат академик драма театрининг 70 йиллиги олдидан

«ДОН КИХОТНИ ЎЙНАСАМ»

Мен актёр Қаҳрамон Абдураҳимов билан суҳбатлашганимда «Ниятим — Дон Кихотни ўйнасам», — деди. Унинг бу орзуси устида ўйлай бошладим. Ташқи қиёфаси, ички дунёси, юриш-туришларини кузатдим. Ўйнаган ролларини диққат билан ўргандим. Натижада актёр ўз имкониятларини яхши билишига қаноат ҳосил қилдим. Дарҳақиқат, бизнинг театр саҳнасида «Дон Кихот» қўйилса, Қаҳрамон Абдураҳимов қойиллатиб ўйнаши мумкин, деган хулосага келдим. Эҳтимол, Қаҳрамонга шундай кунлар келар...

Нима учун Қаҳрамон Дон Кихотни ўйнаш орзусида? Театрга келган пьесаларда режиссёр берган ролни қойил-мақом қилиб ўйнаб юраверса бўлмайдими? Ролнинг катта-кичиги йўқ дейишади-ку? Репертуар танлаш, роль тақсимлаш унинг ихтиёрида эмас-ку. Тўғри, лекин орзу-да. Инсон орзусиз яшай олмайди. Ўша олисдаги орзу юлдузи умр бўйи маҳлиё қилиб туради. Буюк санъаткор Станиславский: «Ижобий одамни кўрсатмоқчи бўлсанг, унинг салбий томонларини қидир ва аксинча», — деган эди. Қаҳрамон шу вақтгача Ҳамза номли Ленин орденли ўзбек давлат академик драма театри саҳнасида яратган қатор эътиборли образларида ана шу ҳикматга амал қилиб келади.

Одатда ташқаридан келган одам актёр истеъдодини яққол кўради. Масалан, «Отелло»ни 1985 йилда постановка қилган СССР халқ артисти, СССР Давлат мукофоти лауреати Е. Н. Симонов Қ. Абдураҳимовнинг ўша йили Ўзбекистон телевидениесида бўлган ижодий кечасида шундай деган эди:

— Мен Қаҳрамон Абдураҳимов билан А. Салинскийнинг «Ғийбат» пьесасида танишганман. У Мчиславскийни ўйнади. Образни енгил, берилиб ижро этди ва кичик одамнинг фожиасини очиб берди. Умуман, Қаҳрамон маҳоратининг ранг-баранглиги, меҳнаткашлиги, театрда фидойилиги диққатимни ўзига тортди. «Отелло»да Қаҳрамон Родриго образини бошқачароқ талқин қилди. Қадимдан бу қўрқоқ, шалпайган, жони ширин одам образи қилиб кўрсатиларди. Қаҳрамон эса Родригони ўз муҳаббати учун курашувчи, жўшқин, эътиқодига ишончли ва самимий инсон қилиб ўйнади.

Шу сўзлардан кўриниб турибдики, актёр ўзи орзу қилганидек парвозларга шай қушдек кучга тўлиб бормоқда. Яратилган образларга эргашмасдан, уни ички дунёсидан ўтказиб ўйнайди. Бу эса маҳоратдир. Унинг актёрлик қобилиятини 1980 йилда «Нодирабегим» спектаклида Маъдалихон образини яратганда томошабинлар ва театр жамоатчилиги илиқ кутиб олган эди. Чунки бунда ҳам у салбий образдан ижобий хислатлар қидирган эди. Бу ҳақида театршунослар Мамажон Раҳмонов, Тошпўлат Турсуновлар «Совет Ўзбекистони санъати» журналининг 1980 йил 10-сонидаги «Нодира» мақоласида: «Машъум фожианинг асосий сабабчиларидан бири Маъдалихондир. Бу образни Обид Юнусов ҳовлиқма ва вайсақи табиатли кимса қилиб кўрсатади... Ролнинг иккинчи ижрочиси Қаҳрамон Абдураҳимов ҳам тахминан шу йўл билан иш тутади. Лекин бу ижрочига нисбатан асосий фикримиз бўлак. Қаҳрамон Абдураҳимов ўзини лаёқатли, кўзи пишиб қолган, фикрли ижрочи сифатида кўрсатди. Чамаси шу роли билан келгуси спектаклларда янада дадилроқ иш кўриш ҳуқуқини олди», — деб ёзишган эди.

Демак, актёр поғонама-поғона ўсиб бормоқда. Унинг камолоти санъатнинг мустаҳкамланишидир. Актёрга ишонч, эътибор қанчалик зўр бўлса, санъатнинг келажаги шунча мустаҳкам бўлади.

Қаҳрамон Абдураҳимов ишлаётган Ҳамза номли театримиз тарихига бир назар ташлайлик: 1924 йилда ёш актёрлар ва ҳаваскорларнинг бир группаси ишонч билан Москва театр студиясига юборилади. Ўқишга борганларнинг деярли ҳаммаси санъатимиз юлдузлари бўлиб қайтишган.

Улар М. Уйғур, Е. Бобожонов, А. Ҳидоятов, С. Эшонтўраева, С. Табибуллаев, Л. Назруллаев, М. Муҳамедов, Ҳ. Исломов, Т. Султонова, З. Ҳидоятова, Т. Саидазимова, Ҳ. Латипов, Ш. Қаюмовлардир. Худди шунингдек ишонч билдирилса Қ. Абдураҳимов ҳам театр келажагининг ёрқин юлдузига айланиши эҳтимолдан ҳоли эмас.

1977 йилда театр Москвада гастролда бўлганида «Правда» газетаси ўзининг «Истеъдодлар ҳамоҳанглиги» мақоласида шундай ёзган эди. «Қ. Абдураҳимов, Д. Икромова сингари ёшлар ана шу саҳна усталари билан баробар томошабинлар олқишига сазовор бўладилар». Кўриниб турибдики, иқтидорли актёр бундан ўн бир йил муқаддам синчков ва талабчан Москва театршунослари диққатини ўзига тортган, илиқ меҳрига сазовор бўлган.

Қ. Абдураҳимов изланувчан ва ўз-ўзига талабчан актёр сифатида саҳнамизда намоён бўлмоқда. Яратган ўнлаб образлари шаксиз театримиз тарихида ёрқин из бўлиб қолади. Қаҳрамон жуда кўп сафарда бўлади. Гоҳ пахтакорлар ҳузурида, гоҳ чорвадорлар даврасида, гоҳ студентлар маданият саройида учрашувлар ўтказади. Уларнинг самимий қарсаклари санъаткорни янги ижодга жиддийроқ эътибор беришга ундайди.

Қаҳрамон театр саҳнасида ижод қилиш билан бир қаторда кўпгина телеспектакль, видеофильмларда ҳам роллар ўйнаганлиги маълум. Масалан, А. П. Чеховнинг «Олтинчи палата» телеспектакли ҳақида ёзилган мақолада: «Ёш актёр Қаҳрамон Абдураҳимов яратган — доктор Хобатов образи гарчанд телеспектаклда бор-йўғи бир неча бор кўринса-да, постановкада муҳим ҳал қилувчи роль ўйнайди» дейилади. Қ. Абдураҳимов яратган образлар ҳақида бундай илиқ фикрларни кўплаб келтиришимиз мумкин. Лекин гап бунда эмас, гап театр коллективида, устоз санъаткорлар С. Эшонтўраева, Н. Раҳимов, З. Муҳаммаджонов, Т. Азизов, Ё. Аҳмедов, Ғ. Аъзамов, С. Табибуллаевнинг меҳрли тарбиясида, бир дадил, иқтидорли санъаткор ўсаётганлигида.

Ҳайдар МУҲАММАД,
шоир ва драматург.

ТАБИАТ ВА ИНСОН

«ҚИЗИЛ КИТОБ»ДАН ЖОЙ БЕРИНГ

Катта майдонлардаги чўл ва ярим чўлларнинг ўзлаштирилиши натижасида республикамиздаги йирик оби ҳаёт манбалари — Сирдарё ва Амударё суви Орол денгизига тўла етиб бормаяпти. У кўз олдимизда қуримоқда. Дарёлар ҳамда денгиз қирғоқлари атрофидаги умуртқали ва умуртқасиз ҳайвонлар ҳаёти хавф остида қолди.

Олимларнинг фикрича, кейинги йилларда табиий мувозанат бузилди. Кўпгина умуртқали ҳайвонлар йўқ бўлди. Кейинги уч аср мобайнида Ер юзидаги сутэмизувчилардан 60, қушлардан қарийб 100 турининг номларигина қолди.

Умуртқали ва умуртқасиз ҳайвонларга одамлар етказаётган зарарнинг олдини олиш учун 1978 йилда «СССР Қизил китоби», 1983 йилда эса «Ўзбекистон ССР Қизил китоби» чоп этилди. Олимларимиз ноёб турлар сонини тиклашга ҳаракат қилдилар. Жониворлар табиий шароитда ва махсус қўриқхоналарда ҳимоя остига олинди. Тянь-Шань айиғи, Бухоро буғуси — хонгул, қорақуйруқ (жайрон) махсус қўриқхоналарда кўпайтирилди. Бундан энди уларни «Қизил китоб»дан чиқариш мумкин деган хулоса келиб чиқмайди, албатта.

Кейинги йилларда республикамизда ҳайвонот оламини муҳофаза қилиш мақсадида кўплаб қўриқхоналар, халқ боғи, ов қилиш таъқиқланган зоналар ташкил этилди. Бу ерларда ноёб ҳайвонлар учун зарур барча шароитлар яратилди.

Олимлар бўғиноёқли жонзотлар сайёрамиздан бутунлай йўқ бўлиб кетиш арафасида турганлигини аниқладилар. Уларни келажак учун сақлаб қолиш мақсадида анча иш қилинди. Москва, Ленинград, Киев, Минск, Тошкент, Олмаота каби йирик шаҳарларнинг табиатшунос олимлари ташаббуси билан СССР территориясида учрайдиган нодир ва йўқолиб кетаётган ҳашаротлар таркиби аниқланди. Уларнинг 200 тадан ошиқ вакили «Қизил китоб»га киритилди.

Ўзбекистоннинг чўлу даштларида учрайдиган бўғиноёқлилар инсон ҳаётида катта аҳамиятга эга. Капалак ва асаларилар ўсимликларни чанглатиб, уларнинг навини яхшилайди, зараркунандаларни йўқ қилади. Қолаверса, турли-туман ранглардаги капалаклар одамларга эстетик завқ беради.

Кейинги йилларда Украина, Белоруссия, Молдавия, Эстония, Латвия, Қозоғистон каби республикаларда ҳам «Қизил китоб»лар биринчи бор чоп этилди. Уларда ҳашаротлар ҳақида ҳам маълумотлар бор. Бироқ Ўзбекистон ССР «Қизил китоби»да уларга эътибор берилмаган, фақат умуртқали ҳайвонлар ҳақида фикр билдирилган. Унга умуртқасиз жониворлар ҳақида маълумотлар ҳам киритилса мақсадга мувофиқ бўлар эди.

Таниқли олимларимиз тавсияси билан ташкил этилган «Қизил китоб»га номзод қилиб кўрсатилган турлар яшаш жойи ва сони тикланганидан кейин қонун йўли билан ҳимоя қилинади. Уларга риоя қилмаган шахслар жавобгарликка тортиғадилар. «Қизил китоб» вакилларидан коллекция тўплаш, уларни ушлаш ва безовта қилиш таъқиқланган. Унинг зарварақларидан умуртқасиз жониворларга ҳам жой беринг!

Н. ЭРГАШЕВ,
биология фанлари кандидати.

Сеҳрли оҳанглар.

Ҳ. АВВАЛОВ фотоэтюди.

САМИМИЙЛИККА НИМА ЕТСИН!

ҲАВАСКОРЛАРНИНГ ШЕЪРЛАРИНИ ЎҚИБ

Инсон бир кунда минг хил кайфиятда яшайди. Баъзан борлиғини қувонч эгалласа, гоҳида ташвиш чекади. Айрим чоғларда икки дунё унга бир қадам бўлиб қолса, баъзан бошига ағдарилиб тушаётган тоғ ҳам писта пўчоғидек гап... Живирлаб турган, уни эркалаб, оғушига олган қуёш нурлари бамисоли дўлу ёмғирга айланиб, бошидан савалаб қолиши ҳам ҳеч гап эмас. Танҳо шодланиш кўнгилсизлик бўлгани каби, ёлғиз қайғуриш ҳам мумкин эмас чамамда. Шундай дамларда кимга кўнглингни бўшатасан? Юрагингдаги сўзларни қандай ифодалай оласан? Сени қийнаган ёки қувонтирган воқеа-ҳодисаларни қандай бўлса, шундайлигича баён қилиб бериш учун ҳам маълум сўз бойлиги, маҳорат керак.

Редакцияга келган шеърларни варақлаб, сўнгги вақтларда чиндан ҳам кўзимиз кўр, қулоғимиз кар экану энди бирданига ҳам кўзли, ҳам қулоқли бўлиб қолгандеклигимизни туйдим. Бир имдод кутиб турган эканмизми, турмушнинг турли жабҳаларида эмас, балки тафаккурнинг қудратида ҳам бир журъат топибмиз. Аммо бу журъат, ҳаваскорларнинг шеърларидан маълум бўлдики, айрим ҳолларда шуҳрат талаб экан...

«Энг севимли, энг жонажон, «Қишлоқ ҳақиқати»га, фақат шу газетага!

Улуғ юртим,
Жонажон юртим.
Хокисор бир шоир
ўғлингман.
Аллақачон ўчган деса ким,
Ишонмагил онам, чўғлиман.
Сенга айтар гапимни, онам,
Қонга қўшиб юрардим атай.
Сўз айтишга келганда хонам,
Қоним билан мен тўкиб
айтай!»

Фарғона районидан мактуб йўллаган Қаҳҳор Мирзапўлатнинг шеърини ўқиб, Ватан меҳри, унинг қувончи-ю ташвишларига ҳамдард яшаётган шоир ўғлининг изтиробларини илғаб олиш мумкин. Аммо шеър шунчаки ўқилади, муаллиф баёни орқалигина шу ҳолат ва туйғулардан воқиф бўлинади. Чунки шеърда ҳар куни, кун ора қайта-қайта эшитган гаплар такрорига дуч келасиз. Тўғри, Қаҳҳор кўпдан бери машқ қилади. Шеъриятнинг «темир қонуният»лари-ю унинг техникаси ҳақида тузуккина тушунчага эга. Аммо юқоридаги «Ўзбекистон» деб номланган шеърда янгилик йўқ. Она Ўзбекистонимизга бағишлаб ёзилган қатор-қатор шеърлар орасида йўқ бўлиб кетади... Яқинда шоир Азим Суюн телевидение орқали Ўзбекистон, она Ватан, миллат ва тил ҳақида бир шеър ўқиди... Унинг таъми томошабинлар оғзида қолгани шубҳасиз. Фавқулодда ҳодиса, ўзига хос кашфиёт сифатида қабул қилди шеър аҳли буни... Ёзса бўларкан-ку! Самимий дил сўзларини қандай бўлса, шундайлигича баён этиб, натижада кўнгилдан кечаётган ҳис-ҳаяжонларга шеърхонни ҳам шерик қилиш мумкин-ку! Бунинг учун ўқиш, она тили, юрт тарихи, бугуни ва эртаси ҳақида тўлиқ билиш, дил-дилдан унинг қувонч ва қайғуларига шерик бўлиб яшаш керак. Бир шеър ёзиш учун, масалан, Ўзбекистон ҳақида шеър ёзиш учун шунча нарсани билиш керак экан-да, деб кулиб ҳам қўярсиз... Майли, ҳаммасини мукаммал билманг, аммо чучмал шеър битиб, мадҳиябозликдан нарига ўтмай, назмбозликни авж олдиришга ҳаққингиз йўқ.

Сезаётгандирсиз, матбуот халқ минбарига айланиб бораяпти. Радио, телевидениеда ҳам жонланиш, халқона ҳаракатлар. Шундай экан, энди «баҳор»га «наҳор»ни қофия қилиб, маддоҳлик билан шеър ёзишга, ёзганларини «шеър» деб газета ва журналларга жўнатишга ҳожат йўқ.

Ўқувчи рост гапларни, дангал гапларни ўқишга ўрганиб бормоқда. Майли, ғадир-будур бўлсин жумлаларингиз, лекин ҳаётий бўлсин. Шеъриятнинг нафис қонуниятларига риоя қилмасин, аммо охорли ташбеҳлар, тахи бузилмаган орзуларингиз ўқувчини ҳайратлантириб, ғайратлантириб юборсин.

Шеър ёзишда осон йўлни танламаслик керак. Аммо осонгина шеър ёзиш ҳам ҳамманинг қўлидан келавермайди. Кузатувчанлигингиз, синчковлигингиз, кўпдан бери қалбингизда яшаб, кўнгил призмангиздан ўтиб, бир имдод кутиб турган ҳаяжонларингиз шеърларингизда қанот қоқса қандай яхши!

Редакцияга шеър йўллаган, касби ўқитувчи, инженер, ишчи, колхозчи... қалби назм ишқи билан ёнаётган азиз газетхонларга ташаккур билдирамиз-у уларга — Раҳмат Умрзоқов, Ғулом Ҳамзаев, Юнус Атоев, А. Қодиров, Ҳусанбой Аҳмедов, Қодир Йўлдошев, Ўроқ Сиддиқов, Шариф Шерриев, Б. Бaратовга айтар гапимиз: «Шеърингизни ўқидик. Сўнгида ҳеч қандай таассурот ололмадик. Янги гап, охорли ташбеҳ қидириб ўқидик, ахир!» — деймиз. Демак, ҳеч бўлмаганда бирор янги гап, ҳаётнинг маълум қирралари ёки дақиқаларини ифодалай олмаган шеър — шеър эмас бугунги кунда!

Юракка яқин гап айтмоқ учун юракка яқин яшамоқ керак. Севмоқ, нафратланмоқ, қувонмоқ, қайғурмоқ... Сўнгги вақтларда оҳангга берилиб, шеъриятнинг қонун-қоидаларидан чекинаётган ҳаваскорлар ҳам талайгина. Баъзан уларнинг бундай маҳоратларига тан берасиз, гоҳида: «Минг йиллардан бери яшаб келаётган шеъриятимиз нимаси билан гўзаллигини биласизми? Маълум қолипда, дид, назокат билан тизилган сўзлар ифодасида, жозибадорлиги-ю сўзлардан сўз, гўзаллик яратишда!..» — дегинг келади.

Ҳар кун олиб келолсин
шуҳрат теримчиларга,
Дил ифтихори обрў,
ҳурмат теримчиларга,
Берсин деб зарра бўлса
ғайрат теримчиларга,
Тонг нурида ёзилди бу хат
теримчиларга,
Ҳар жумла дейилди минг
раҳмат, теримчиларга...»

Задарё районидан мактуб йўллаган Комилжон Маматовнинг Чустий ғазалига муҳаммаси юқоридаги жумлалар билан бошланади. Интилиш бор, иштиёқ бор, аммо... шеърият йўқ, ғазал қонун-қоидаларига риоя қилган гўзаллик, нафосат йўқ.

Пахтакорим, сенга оппоқ
бахт кулиб боқмиш яна,
Шода-шода марварид ҳар
туп ғўзанг тақмиш яна.
Тонг билан ўз ҳуснини
кўз-кўз қилар дурдоналар,
Бокира хандон чаноқлар
гавҳари покмиш яна...

Бўка район, Тимирязев номли колхоздаги 29-ўрта мактаб ўқитувчиси Арслон Умаровнинг «Яна» радифли ғазали ўқувчида ширин кайфият уйғотади. Пахтакорларнинг меҳнати, кенг пайкаллар, лўппи-лўппи чаноқлар — олтин куз таровати кўз ўнгингизда жонланади. Булунғур район халқ маорифи бўлими мудири Абдураҳмон Қодиров, Ильич районидан Мирза Қайнаров, Самарқанддан Эркин Азимов, Яккабоғ районидаги «Шарқ юлдузи» колхозининг юрист-консультанти Карим Султонов, Ўзбекистон районидаги Куйбишев номли мактаб ўқитувчиси Э. Дўсматов, Киров районидаги «Искра» колхозидан бир туркум шеърлар йўллаган Абдували Узоқовнинг машқлари хусусида ҳам илиқ фикрларни билдириш мумкин.

Жалолқудуқ районидаги «Олға» газетаси ходими Раҳима Абдураҳмонова, самарқандлик шоирлар Мели Бобоқулов, Бердимурод Юсупов, Мели Фармонов, Ленинск шаҳрида истиқомат қилувчи Маҳмуд Ҳайдаров, Нурсух қишлоғидан Мўйдинжон Холматовга айтар гапимиз: «Шеърингиз дуруст, ҳеч шубҳасиз, қандай бўлса, шундайлигича ўқувчилар ҳукмига ҳавола қилиш мумкин. Аммо ҳар куни бўлмаса-да, ҳар ҳафта ёки ойда бир чиқаётган ўртамиёна шеърлардан уларни ажратиш қийин... Шунингдек, навоийлик Бахтиёр Яхшиев, поплик Кенжабой Бекмирзаев, тожикистонлик Рашид Абдуллаев, қўрғонтепалик Башар Болтабоев, избосканлик Ўрмонжон Тўйчиев, олтинкўллик Холдов Вулқон, фарғоналик Ҳамдамий, чироқчилик Эркин Эсиргадиевнинг шеърлари ҳақида ҳам юқоридаги фикрни такрорлаш мумкин.

Ўзингиз биласиз, жамиятимизда қайта қуришнинг ҳузурбахш шамоллари кезмоқда. Ошкоралик, демократияга асосланган жамиятимиз қад ростламоқда. Сиз замонга мос, бадиий пухта, ҳис ва ҳаяжонларни жиловлаб, эзгуликка, инсониятни орзуманд хилқатларга йўналтира оладиган шеърлар яратишга қодирсиз. Шеърларингизни фавқулодда ҳодиса, ҳайратланарли кашфиёт деб қабул қилсин ўқувчи! Бунинг учун кўп меҳнат қилиш керак. Агар бироз сўзбозликдан чекинсангиз, қофия ва вазнни деб ёки оҳангдорликка берилиб, ҳаддан зиёд чўзилиб кетган сўзлар тизмасини камайтирсангиз, соз бўларди. Ахир, китобий «Мен сизни севаман» демай, ҳаётий «Сизни яхши кўраман» дейиш ҳам мумкин-ку! Ана шунда самимий талқинлар ифодасидан иборат шеърлар халқчиллиги, дилга яқинлиги билан муваффақият қозониши шубҳасиз.

Мен бир ўқувчи сифатида қишлоқларда жавлон уриб меҳнат қилаётган, гўзаллик, ҳурлик, нафосатни ҳар қадамда туйган эзгу қалбли ҳаваскорларнинг теран фикрлари, дил сўзлари баёни самимий ёзилган шеърларни ўқишни истайман. Бу истак барча шеърпарвар халқимизнинг, нафосат шайдоларининг истаги эканлиги шубҳасиз.

Умида АБДУАЗИМОВА.

РАНГ-БАРАНГ ОЛАМ

ОСМОНДАГИ УЙ

Куйбишев авиация институтининг авиация ва космонавтика музейи ихтиёрига берилган ИЛ—14 самолётини ана шундай деб аташ мумкин. Фазовий учувчи аппаратлар ижодкори академик С. П. Королев ҳаётининг юзлаб соатини унинг ичида ўтказган эди.

Бош конструктор рафиқасининг эслашича, Сергей Павловичнинг иш куни одатда шундай ўтарди: у кундузи конструкторлик бюросида ва йиғилишларда албатта қатнашар, кечаси эса Бойқўнғирдаги космодромга учиб кетарди. Осмонда ўтказилган вақт унинг учун ҳордиқ чиқаришда асосий омил ҳисобланарди.

Институт музейи ходимлари самолётни қайтадан тиклаганларидан сўнг унинг ичида қулай шароит яратиб, ажойиб бу инсон ҳаёти ва фаолияти тўғрисида фотоҳужжатли йиғмалар тўплашни мўлжаллаяптилар. Бир вақтлар Королёв фойдаланган ИЛ-14 самолёти фақат музей экспонатигина эмас, балки студентлар учун ўқув хонаси ҳам бўлиб қолади.

ЧЕКМОВЧИЛАР ҚИТЪАСИ

«Умумий бозор» Европаси 1992 йилга бориб чекмовчилар қитъаси бўлиб қолиши учун имконият бор. Европа иқтисодий кенгаши ва соғлиқни сақлаш бутун жаҳон ташкилотининг маслаҳатлашув органлари топшириғи билан кейинги олти йил мобайнида Бельгияда ўтказилаётган жамоатчилик фикрини билиш натижалари шуни кўрсатди. 1982 йилда унда қатнашган икки минг кишининг 40 проценти ҳар куни ва мунтазам чекамиз деб жавоб берган бўлса, кейинги йилларда бу кўрсаткич аста-секин камая борди. Матлуботчилар ташкилотининг тадқиқотлар ва ахборотлар маркази берган маълумотларга кўра, 18 ва ундан катта ёшдаги бельгияликларнинг 32 проценти тамакини эрмак учун чекади. Агар бу одат сақланиб қолса, 1992 йилда ҳар тўрт бельгияликнинг биригина чекади, холос.

ҚЎҒИРЧОҚЛАР АШУЛА АЙТИШАДИ

Япония фирмаларидан бири автоматлашган қўғирчоқлар театри яратиши тўғрисида эълон берди. Унда ўйинчоқларни бошқариш жажжи электрон ҳисоблаш машиналари ёрдамида бажарилиб, бу ишда «магнит ёстиқ»лардан фойдаланилади. Ўшанда ярим метргача катталикдаги қўғирчоқлар мустақил юра олишади, қўлларини қимирлатиб, бошларини силкитишади, оғизлари ва кўзларини очиб юмишади, гаплашишади ва қўшиқ айтишади. Ҳатто япон ёки инглиз тилларида мулоқот қилишади. Шу мақсадда япон классик драмаси, халқ оғзаки ижоди мавзулари асосида спектакллар сценарийси яратилди.

«Қишлоқ ҳақиқати» ШАХМАТ КЛУБИ

СССР спорт мастерлигига номзод А. ИНОҚОВ олиб боради

«БИЛИБ ҚЎЙ, ЎҒЛИМ!»

Шахмат назарияси билан илмий шуғулланиш XVI асрда дастлаб Испанияда, сўнгра Италия, Франция ва Англияда бошланган. Эътиборга молик томони шуки, шахмат руҳияти ҳақидаги фикрларни бундан 500 йил аввал Шарқ мамлакатларида, кейинчалик эса бутун дунёга машҳур «Қобуснома» китобида учратиш мумкин. Ундан ўрин олган «Илмларни эгаллаш ва бойитиш», «Ов қилиш қоидалари», «Ҳаммомга тушиш қоидалари», «От сотиб олиш ҳақида» деб номланган тартиблар орасида «Ҳазил-мутойиба» деган махсус бўлимнинг борлиги диққатга сазовор. Китобда шахмат ўйини ва унинг ўзига хос қоидалари ҳақидаги ўгитлар ҳозир ҳам аҳамиятини йўқотмаган. Жумладан, шундай дейилган: «Ўйин бошланишидан аввал ҳеч қачон биринчи бўлиб дона танлашга шошилма. Бу ишни ҳурмат юзасидан рақибингга ҳавола эт ва доимо уни биринчи бўлиб юришга таклиф қил. Аёллар, муттаҳамлар, ёлғончилар ва болалар билан, ўзини тута билмайдиган кишилар билан пулга ҳеч қачон шахмат ўйнама... Ўзингни яхши ўйинчи деб ҳисобласанг, ҳеч қачон жиззаки одамлар билан ўйнама. Акс ҳолда кўп ўтмай ўзинг ҳам улар қаторига қўшиласан... Имкони борича ўзингдан кучли, обрўли ва эътиборли одамлар билан ўйнашга ҳаракат қил».

«Қобуснома» муаллифининг бу фикрлари унинг хитойлик замондоши Ван Цзи Юнь Юяннинг қуйидаги фикрига жуда ўхшаб кетади: «Ўзидан кучсизроқни излаш — ёмон шахматчининг илинжидан бошқа нарса эмас». Кайковус ўғлига насиҳатларидан бирида доимо ақл-идрок билан иш тутишга, жумладан, ҳеч қачон «пулга шахмат ўйнамаслик»ка даъват этади. Бундай ишни у тарбиясизлик деб атайди.

Донишманднинг ана шундай фикрларига биз ҳам тўла-тўкис қўшиламиз. Ажойиб китобнинг юқорида парчалар келтирилган бобида нарда ва шахмат билан ҳазил-мутойибани бир жойда ишлатгани боисини ечишга ҳаракат қиламиз. «Билиб қўй, ўғлим, — деб ёзади Кайковус, — ўз ўрнида ишлатилмаган ҳазил жоҳилликка етаклайди. Агар илож топсанг, шахмат ўйнаш пайтида ҳар қандай ҳазилдан ўзингни сақла. Чунки бундай пайтда рақибинг қизишиб турган бўлади ва ҳазилнинг оқибати яхшиликка олиб бормаслиги эҳтимолдан ҳоли эмас». Бу, тўғрироғи насиҳат эмас, илтимос. У фарзандидан ёшликдан бошлаб ўзини тута билишга ҳаракат этишни илтимос қилади. Кайковус тамомила ҳақ. Шахмат руҳияти билан шуғулланган ҳар бир одам бу фикр нақадар донолик билан айтилганини сезиб олиш қийин эмас. Бу ҳақда китоб муаллифи фикр юритиб, бундай ажойиб фазилатни бобоси амир Қобусдан ўрганганлигини фахрланиб таъкидлайди. Маълумки, Журжон шаҳрининг ҳокими амир Қобус замонасининг энг донишманд ва зиёли одамларидан ҳисобланган. У шахмат ҳақида шундай деб ёзганди «Мен ҳаётимни мазмунли ўтказиш учун оламда мавжуд 20 нарсани эгаллаш зарур, деб ҳисобладим: шеър ва қўшиқ, мусиқа ва шифобахш ичимлик, шахмат». Мавзудан узоқлашмаслик учун донишманд зарур деб ҳисоблаган бошқа шартларни санаб ўтирмаймиз.

Қадимий ва ниҳоятда қизиқарли шахмат ўйини авлоддан авлодга ўтиб, бугунги кунда спортнинг энг оммавий турларидан бирига, йирик олимлар шуғулланаётган фанга айланди. Лекин шартлари Кайковус замонидаги сингари ҳамон қатъий: шахмат ақлли ва мард инсонлар ўйинидир.

ХРОНИКА

Ўзбекистон ССР Олий Совети Президиуми ўртоқ Мирзаолим Иброҳимович Иброҳимовни бошқа ишга ўтганлиги муносабати билан Ўзбекистон ССР физкультура ва спорт давлат комитети раиси вазифасидан озод қилди.

«Қишлоқ ҳақиқати»нинг навбатдаги сони 21 ноябрь, душанба куни чиқади.

Редактор
А. Ғ. МУХТОРОВ.

«ҚИШЛОҚ ҲАҚИҚАТИ»—
«СЕЛЬСКАЯ ПРАВДА»
Газета Центрального Комитета Компартии Узбекистана
Выходит на узбекском и русском языках.

БИЗНИНГ АДРЕС: 700083, ТОШКЕНТ, ЛЕНИНГРАД КЎЧАСИ, 32

ТЕЛЕФОНЛАР: редактор ўринбосарлари —33-44-43, 32-56-21, 33-16-27, 32-54-41, Масъул секретарь — 33-09-93, 32-56-26. Секретариат — 32-56-25, 32-54-48, 32-54-47. Партия турмуши бўлими —33-54-33, 32-56-22. Совет қурилиши бўлими —32-56-34. Деҳқончилик бўлими —33-54-33. 32-56-35, 32-54-51. Чорвачилик бўлими —32-56-33. Қишлоқ қурилиши бўлими —32-54-44. Маданият, адабиёт ва санъат бўлими — 32-56-36, 32-56-39. Ахборот ва спорт бўлими — 32-54-46, 32-56-39. Хатлар ва оммавий ишлар бўлими —32-54-52. Таржима бўлимлари —32-56-31, 32-54-54, 32-54-55, 32-56-28. Иллюстрация бўлими — 32-58-79. Эълонлар бўлими —33-81-42.

Р—11128.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси.

А. 2147.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12